

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 87 | ראש השנה י"ז. – תענית י"ב: | חשוון כסלו ה'תשפ"ב

הנהגת הבורא בדין על האדם

הדין על האדם נקבע לפי זכויותיו ועוונותיו. ולהלן יבוארו כללי הנהגת הבורא בדין על האדם, ואלו דברים יכולים לגרום שהדין יהיה יותר לטובה, ומתי תשובה או תפילה יכולים לשנות את הגזר דין.

י"ז. מי נדון בגיהנום י"ב חודש – פושעי ישראל בגופם (קרקפתא דלא מנח תפילין), ופושעי אומות העולם בגופם (בעבירה של עריות, שכן נח מוזהר על כך. תוד"ה אמר) יורדים לגיהנום ונדונים שם י"ב חודש, ולאחר י"ב חודש גופם כלה ונשמתם נשרפת ורוח מפזרתם תחת רגלי צדיקים. וכתבו ה"ה קרקפתא) שהעוסק בתורה כמנחת תפילין דמי. ור"ת מפרש דאיירי שהמצוה בזויה עליו, אבל אם ירא להניח מפני שצריך גוף נקי, והוא דואג כל שעה שמא לא יוכל להזהר לשומרו בטרה וקדושה, אין עליו דין פושעי ישראל בגופם, וכן אם עשה תשובה, תשובה תולה ומיתה ממוקת.

מי נדון בגיהנום לדורי דורות – המינים (-אנשים שהפכו דברי אלוקים חיים לרעה, כגון צדוקים ובייתוסים. רש"י. והתוס' (ד"ה המינים) כתבו שרב אחא ורבינא נחלקו בע"ז כ"ו: מהו מין), והמוסרים ממון ישראל ביד עכ"ם, והאפיקורסים -המבזים תלמידי חכמים, והכופרים בתורה שאומרים אין תורה מן השמים, והכופרים בתחית המתים, והמטיילים אימה על הציבור שלא לשם שמים, והפורשים מדרכי ציבור (לא גרסין ליה, דהיינו תהו דלעיל), והחוטאים ומחטיאים את הרבים, יורדים לגיהנום ונידונים בו לדורי דורות, גיהנום כלה והם אינם כלים, ופניהם דומים לשולי קדירה, מפני שבעוונותיהם חרב בית המקדש.

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה "אהבתי" – אימתי אני אהובה לפניך, מתי ש"כי ישמע ד' את קולי תחנוני". ואע"פ ש"דלותי" מן המצוות כגון בינוניים, מ"מ "ולי יהושיע" לי נאה להושיע להטות כלפי חסד. ומי שיש לו מחצה זכויות ומחצה עוונות וגם עוון פושעי ישראל בגופם, נידון בגיהנום, אבל למי שיש רוב עוונות וביניהם עוון פושעי ישראל בגופם (תוד"ה כ), אין לו תקנה, והא דאמר לעיל שאלו שיש להם רוב עוונות נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנום, הכונה שהם נדונים י"ב חודש ועולים, והא דאייתא בחגיגה כ"ז. שפושעי ישראל אין אור של גיהנום שולט בהם, איתא בעירובין י"ט. שאברהם יורד ומעלה אותם. (שם).

כל פרנס המטיל אימה על הציבור שלא לשם שמים, אינו רואה בן תלמיד חכם.

ורב חסד – לבית הלל הכונה שהקב"ה מטה את הבינוניים כלפי חסד, היכי עביד, לרבי אלעזר ע"י כבישה של כף המאזנים של זכות, ולרבי יוסי בר חנינא ע"י נשיאת עוון -הגבהת כף המאזנים של עוון, ולתנא דבי רבי ישמעאל ע"י שמעביר ראשון ראשון שהעוונות הראשונים שבאים לתתם לכף מעביר הקב"ה ושומטם, ואמר רבא שאותו עוון אינו נמוחק אלא הוא מונח בצד, ואם יש לו רוב עוונות הקב"ה מחשיב גם עוון זה להמנות עם רשעים גמורים.

כל המעביר על מידותיו מעביריים לו על כל פשעיו.

נושא עוון ועובר על פשע לשארת נחלתו, ולא לכל נחלתו, והיינו למי שמשים עצמו כשיריים.

י"ז: בתחילה הקב"ה מתנהג עם האדם לפי הדין, ולבסוף כשרואה שאין העולם מתקיים בדין הקב"ה מתנהג במידת החסד לפנים משורת הדין.

ניתן להשיג את גליונות תמצית (דף היומי, משנה ברורה, ספרי מוסר, חפץ חיים ואהבת חסד) ואת מבחני "לדעת" (דף היומי, חפץ חיים, ואהבת חסד) בלמעלה ממאה נקודות הפצה ברחבי הארץ. כמו כן ניתן לקבל סיכומים אלו במייל 7692282@gmail.com.
וכן ניתן לקבלם בפקס בטלפון 0799-414144.

י"ג מידות

ויעבור ד' על פניו ויקרא – מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה למושה סדר תפילה, ואמר לו כל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

ד' ד' – אני ד' קודם שיחטא, ואני ד' לאחר שיחטא ויעשה תשובה והם שני מידות, וד' מדת רחמים הוא ולא כאלהים שהוא מידת הדין. עון ופשע וחטאה ונקה הם ד' מדות, דעונות אלו זדונות, פשעים אלו המרדים, וחטאות אלו השגגות. ולרבינו נסים כוונת הפסוק שד' הוא ד' רחום ותנון וכו', וממילא הד' הראשון אינו י"ג מידות, ונוצר חסד לאלפים הוא מונה בשתי מדות, דנוצר חסד היינו מדה אחת, ולאלפים זה מדה אחרת, שמדה טובה מרובה על מדת פורענות פי חמש מאות. תוד"ה שלש.

ברית כרותה לי"ג מידות שאינם חוזרות ריקם אם מזכירים אותם בתפילת התענית.

מה מועיל לכפרת עוונות ולשינוי הגזר דין

פסקו לישראל גשמים מועטים וחזרו בתשובה הקב"ה מורידם בזמנם ועל הארץ הצריכה להם -שדות כרמים וגנות, ואם נגזרו גשמים מרובים וחטאו הקב"ה מורידם שלא בזמנם לפני הזריעה, ועל הארץ שאינה צריכה להם -יערות ומדברות.

מתי תשובה מועילה – אמר ר"ח גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם. הגמ' מוכיחה שאין תשובה מועילה לקרוע גזר דין, ומתרתת שליחיד זה מועיל רק קודם גזר דין, ולרבים תשובה מועילה אף אחר גזר דין, אא"כ זה גזר דין שיש עימו שבועה. ויורדי הים באניות נחשבים כיחידים. ובעבירות שבין אדם לחבירו לא מועילה תשובה אם לא יפייס את חבירו. ולרבי ציחק תפילה מועילה אף ליחיד אף אחר גזר דין.

י"ח. עוון בני עלי יש עמו שבועה ואינו מתכפר בזבח ובמנחה, אבל מתכפר ע"י תורה ובגמ"ח. רבה ואב"י היו ששקס בתורה וגמ"ח חי ישישים שנה. רש"י גורס רבא במקום רבה, ושואל שרבא לא היה כהן, ושמא אמו היתה מבית עלי, ויש גורסים רבה, והכונה לרבה בר נחמני. וכתבו התוס' (ד"ה רבה) שגם רבה עסק בגמ"ח אלא שאב"י עסק יותר.

דרש ד' בהמצאו אלו י' ימים שבין ר"ה ליוה"כ. והא דכתיב "יהי לעשרת הימים יוגף ד' את נבל" הכונה שהמתין לו עשרה ימים אלו, וי"מ שהמתין י' ימים כנגד עשר לגימות עשרה עבדים שלא דוד ונתן להם סעודה אחת שנתן נבל לעבדי דוד.

בר"ה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון - בבבל פירשו דהיינו כבני אימרנא -כבשים הנמנים למעשר ויוצאים מפתח קטן. ולריש לקיש הכונה כמעלות בית מרון שהודך צרה ובצדדים יש עמק עמוק ואין שנים יכולים ללכת זה ליד זה. ולשמאול הכונה כחילות של בית דוד מרון לשון מרות ואדנות, ואע"פ שעוברים זה אחר זה כמ"מ כולם נסקרים בסקירה אחת.

מבחני לדעת בעמודים 11-12
ניתן לעשות את המבחנים בטלפון 0737-289669, או בטלפון 077-5283934, או בנדירים פלוס

ניתן לרכוש את סיכומי תמצית הש"ס 4 חלקים על כל הש"ס, או תמצית גפ"ת (על המסכתות ברכות, שבת, עירובין, פסחים, יומא, סוכה, יבמות, כתובות, נדרים, גיטין, קידושין, ב"ב, ב"מ, ב"ב), וכן את סיכומי תמצית ספרי מוסר ותמצית תנ"ך.
נקודות מכירה ברחבי הארץ. לפרטים 0527692282.
ניתן לרכוש את 4 חלקי תמצית הש"ס על כל הש"ס במחיר 100 ₪ כולל משלוח בטלפון 0537125663.

פינת הריבית

נערך ע"י גמ"ח 'אוסר בכבוד'

ויתרוצצו הבנים בקרבה, פרש"י לשון ריצה, כשהיתה רבקה עוברת על פתחי תורה יעקב רץ ומפרכס לצאת. ומשמע שהמקום גורם, והיינו שתפילה או לימוד משאירים רושם של קדושה במקומם, והעובר הצדיק חש בו [כ"מ גם במד' לקח טוב כשהיתה רבקה עוברת אל מקום מקודש'. אמנם האלשיך (ישעי' ר"פ מט) עה"פ ה' מבטן קראני' דרש שהשכינה בבית שם ועבר היתה מעוררת את יעקב].

והנה אשכחן הערה מחודשת, דידועה דרשת חז"ל ר"פ ויצא כ"ז שהצדיק בעיר הוא הודה זיוה והדרה, פנה משם פנה הודה זיוה והדרה, אולם ברש"י נוסף לשון דיציאת הצדיק עושה רושם, וההבנה הפשוטה היא רושם של העדר, ברם הלא 'רושם' משמעותו מציאות, היפך ההעדר.

ויתכן שכתוב פה שבאמת ביציאת הצדיק מן העיר נשאר בה רושם מההוד זיו והדר שהיה הוא לה. וביותר דאם כנים הדברים הרי מבואר שרושם זה נעשה דוקא ביציאתו, כלומר שבהיותו בעיר לא ניכר רושמו בעצמותה של העיר, שכל הוד זיו והדר הנרגש הרי הוא המוקרן מעצם הצדיק, ודוקא ביציאתו, אשר מקור ההוד זיו והדר בטל מן העיר, אזי ניכר רושם בעצמה של עיר. יציאת הצדיק עושה רושם דוקא משום שפנה הודה.

על חודש מר-חשוון דרשו דורשי רשומות (אמרי אמת פ' בראש' מהשפ"א בשם הרבי ר' בונם ז"ל) מלשון רחוש מרחשן שפוותיה, דמרחשן שפוותיה את התהלות ותשבחות של ימים נוראים. והיינו שגילויי המעלות הגדולות שנתגלו בימי השרש (תשרי' ל' התחלה – שריתא', עי' תרגום יב"ע עה"פ אתה החילות דברים ג כד) צריכים לפעול רושם על השנה עצמה.

ועל פי האמור אולי לכן מרוקן הוא חודש החולין הראשון מכל עבודה מיוחדת לעומת כל שאר החודשים, אשר זוהי עבודתו – קליטת הרשמים דתשרי אל תוך עצמה של השנה, וממילא כל העבודות בשאר חדשי השנה יהיו מכח רשמים אלו.

וברוח זו ניזיל אף אנן ונמשיך לעסוק בסוגיא שעסקנו בה סוף חודש תשרי – איסור פסיקה בהזולה מחמת הקדמת מעות, ונקדים תחילה קיצור האמור שם בתוספת נופך בעה"י.

הבאנו את ההלכה הפסוקה (יו"ד קעג ז) שאסור לפסוק מחיר זול לקונה שהקדים מעות, אם ניכר שההזולה היא מחמת הקדמת המעות, וכ"ש אם מפרש כן.

וכתבנו שאי"ז דוקא במקח, אלא כל הצעה תמורת תשלום אסורה בהזולה אם ניכר או מפרש שהוא מחמת הקדמת מעות. והיינו לא מבעיא שאסור להזיל מחיר פעולה מחמת הקדמת מעות השכירות דפשוט שכלול באיסור דמקח, אלא כמו כן כל הצעת טה"ג תמורת תשלום המוזלת מחמת הקדמת התשלום.

המשך בעמוד הבא

גמ"ח אושר בכבוד ירושלים
אוסר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה
ביעודם ובכרתם של מרן ורבנן גדולי ישראל שליט"א
לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org | www.osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

ופשוט שאם - במקום להוויל מחמת ההקדמה - נותן מוצר גדול או טוב יותר ממה שנותן למשלמים בזמן, הרי"ז כמויל, ואשר על כן י"א שגמ"ח - המציע לציבור לתרום תמורת הלוואה לבני המפקידים – אסור לו לדרג הטבות להלוואות לפי אורך זמן ההמתנה להלוואה מזמן התרומה, כיון שבוה ניכר וכמפרש שהמשלם מוקדם יותר מקבל מוצר טוב יותר, וכמוזיל גביה וכנ"ל.

ולכן הצענו להקפיד שהכספים שמכניסים המצטרפים לגמ"ח לא יהיו תרומה עד שעת ההלוואה לכן בפועל, ועד אז יהיו בגדר הפקדה גרידא, ואכן בכל תקופה זו יוכלו המפקידים למשוך את כספם ולצאת מן התכנית, וכן בכל ההלוואות הם המלווים ומקיימים מצוות הלוואה בכל הלוואה והגמ"ח רק מסדד עבורם את מותן ההלוואות וגבייתם וממילא אין כאן הקדמת מעות.

ואף שיש כאן הקדמת טוה"ג לגמ"ח ע"י ההפקדה המוקדמת, שהגמ"ח נהנה מכך שיכול לתווך את ההלוואות ולקבל תרומות תמורתן, ותמורת הקדמה זו מלוה לבנים הלוואה טובה יותר, מ"מ שרי משום שהקדמת ההפקדה אינה הקדמת טוה"ג גרידא אלא מאפשרת טוה"ג בהפקדה לזמן רב יותר, ונמצא שעבור הלוואה טובה יותר לבן שולמה ע"י האב טוה"ג גדולה יותר.

אמנם מה שהוספנו שם שאפ"י אם הסיכום לטוה"ג תמורת התשלום הוא סיכום שאינו מחייב, יהיה אסור - אף דלא דמי לפסיקה בהוזלה שקצוץ כן מראש - כשם שאסור למוכר להוסיף על כמות המוצר אף שלא קצץ מראש (ש"ך קס סק"ה), זה אינו, ודשאי התם שהלוקח הקדים מעות המחייבות תמורה, ודמיא להלוואה, וממילא כאשר מוסיף דמיא לריבית מאוחרת, אך אם המעות אינן מחייבות אין כאן המתנת מעות.

לפי"ז אם אכן גמ"ח אינו מתחייב להלוות לבנים יכול לקבל מראש תרומות תמורת הלוואות, ואין כאן איסור פסיקה בהוזלה כיון שהתרומה אינה מחייבת כלום וממילא לא חשיבא המתנת מעות [אלא אם ניהוש לומר שיש כאן התחייבות עד כמה שיש באפשרות הגמ"ח לתת הלוואה אז שייך לדון מצד הקדמת מעות במקח].

وهנה זה שבועות מספר שקמה תכנית חדשה - בגמ"ח אושר בכבוד - הקרויה 'הפקדות גדולות מזכות' שהעיקרון בה הוא להפקיד סכום מסוים ל- 5 או 3 שנים, ובתום התקופה המסוכמת לקבל בחזרה את כל סכום ההפקדה, וכן המפקדי יקבל הלוואה לקראת חתונתו.

אך כיון שהגמ"ח צריך לדעת מראש את צפי מועד ההלוואות שיוצרך לתת, לכן המפקדים בתכנית זו נדרשים להודיע באיזה גיל הוא הבן המועתד ללקיחת הלוואה זו ומתי מועד החתונה המשוער בכדי שהגמ"ח יוכל לשער מראש מתי יודקק להלוואה, כך שנוצר מצב בו אדם יפקיד סכום לתקופה, ויקבלנו בחזרה בתום התקופה, ובנו יקבל את הלוואה המסוכמת רק אחרי 15 שנה.

על כן בקשו חלק מהמפקדים אשר בנם עודנו צעיר לימים, ומתעתד להתחתן שנים רבות אחרי ההפקדה המזכה, לקבל הטבה בהלוואת בנם מפני האיחור בזמן לקיחת הלוואה.

وهנה בגוונא דא אין את סברת ההיתר דלעיל שהיא הפקדה, משום שאין הממתנינים זמן רב יותר נותנים טוה"ג גדולה יותר, שהרי ההפקדה בתכנית זו חוזרת אחרי אותה תקופת הפקדה כמו של אלו שממתנינים פחות זמן, ונמצא שהממתנינים זמן רב יותר מקבלים הטבה מחמת הזמן הרב יותר שהמתינו לקבלת התמורה לטוה"ג שנתנו, ואסור ממש כפסיקה בהוזלה מחמת הקדמת מעות.

ואם כי כאמור כל זה רק אם הגמ"ח מתחייב להלוות לבנים תמורת הטוה"ג שקיבל ע"י ההפקדה, אך אם לא מתחייב אין כאן המתנה לתמורה, ומותר לתת את ההטבה, מ"מ למעשה נראה ש"א"א לסמוך על זה, משום שגם אם ה"גמ"ח מצהיר שאינו מתחייב להלוות, איכא למיחש לאומדנא דמוכח שהכוונה היא רק במידה והגמ"ח לא יוכל להלוות, לא רק כלולה בהצהרה זו אפשרות שרירותית להמנע מהלוואה, וא"כ הרי זו כהתחייבות בתנאי שיוכל לקיימה.

אשר על כן ולצאת מכל חשש הורו הרבנים שבתכנית זו הנכון הוא שתנאי ההלוואות לבנים יהיו שווים לכל ההפקדות כולם, אא"כ ההפקדה ניתנת לזמן ארוך יותר שאז אין ההטבה מחמת איחור קבלת הלוואה אלא מפני שהתקבלה לגמ"ח טוה"ג גדולה יותר וכאמור.

בעידודם ובברכתם של מרגן ורבגן גדולי ישראל שליט"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:

info@osher-b.org | www.osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

באלו חודשים יצאו שלוחים לומר

מתי היה קידוש החודש

בזמן שבית דין היו מקדשים את החודש על פי עדים שהעידו על ראות המולד (לפני שהלל השני תיקן את לוח השנה הקבוע בסוף ימי האמוראים), היו ב"ד שבארץ ישראל שולחים שליחים לגולה, כדי לומר אם ב"ד קידשו את החודש ביום השלושים לחודש הקודם, או ביום השלושים ואחד, כדי שידעו מתי מתחיל החודש, ולפי זה ידעו מתי חלים המועדים שבאותו חודש.

על ששה חדשים השלוחים יוצאים-

על ניסן כדי לומר מתי חל הפסח והיו השלוחים הולכים עד פסח, ובשבתות לא היו הולכים.

בסיון לא היו הולכים כדי לדעת מתי עלה חג השבועות, מפני שהוא חל ביום ה' לעומר, כמו שאמר רב שמעיה לעיל ו: .תוד"ה על.

על אב כדי לומר מתי חל תשעה באב.

על אלול כדי לומר מתי חל ראש השנה והיו עושים את ר"ה ביום ה' לר"ח אלול מפני שברוב השנים אלול אינו מעובר, (ואע"פ שיתכן שאלול מעובר, כיון שאין להם דרך לדעת זאת הולכים אחרי רוב החודשים. רש"י. והתוס' ד"ה ועל) כתבו שהיו עושים ר"ה ב' ימים, והיו השלוחים יוצאים באלול כדי שידעו מתי היום הראשון).

על תשרי כדי לומר מתי חלים המועדים שבחודש זה כדי שלא יהיה ליבם נוקפם ביהו"כ וסוכות.

על כסלו כדי לומר מתי חל חנוכה.

ועל אדר כדי לומר מתי חל פורים.

כשהיה בית המקדש קיים היו הולכים גם באייר, כדי לומר מתי חל פסח שני -כדי שמי שהיה טמא או בדרך רחוקה ידע מתי להקריב פסח שני.

י"ח: לא יצאו על תמוז וטבת מפני הצומות שבהם
משום שצומות אלו הם חובה רק בזמן שיש גזירת המלכות, אבל אם יש שלום (-שאינ יד העכו"ם תקיפה על ישראל) יהיו לששון ולשמחה ליאסר בהספד ותענית, ואם אין שלום ואין גזירה רצו מתענים רצו אין מתענים וכיון שהתענית רשות אין מטריחים את השלוחים לצאת בשביל זה. ומ"מ בתשעה באב לעולם מתענים מפני שהוכפלו בו צרות, שחרב הבית הראשון והשני ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. ואף שגם ב"ז תמוז אירעו חמשה דברים, מ"מ חורבן בית המקדש חמור יותר, ועוד דבט' באב אותה צרה נכלפה ב' פעמים.תוד"ה הוא"ל.

המשך הסוגיה להלן י"ט.:

ימים טובים ותעניות

ד' הצומות שנתקנו על מאורעות החורבן-
כתיב "כה אמר ד' צבקות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ושמחה ולמועדים טובים".
לר"ע צום הרביעי היינו הצום שבחודש הרביעי, והיינו ט' תמוז שהובקעה בו העיר (בימי בית ראשון, אבל בבית שני הובקעה ב"ז תמוז, ולכן אנו מתענים ב"ז תמוז. ושיטת הירושלמי שגם בבית ראשון הובקעה העיר ב"ז תמוז, אלא שמתוך טרדתם טעו בחשבון, ולא רצה הפוסק לשנות מכמה שהיו סבורים. תוד"ה זה), צום החמישי זה ט' באב ששורף בו בית אלוקינו (והא דאיכא במלכים שהבית נשרף בשבעה הכהנש שאז נכנסו האיובים להיכל, ובט' באב לעתותי ערב הציתו בו אש והבית נשרף עד שקיעת החמה ב' אב. תוד"ה זה, השני) צום השביעי זה ג' תשרי שאז נהרג גדליה בן אחיקם ע"י ישמעאל בן נתניה (ללמדך ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלוקינו), צום העשירי זה י' טבת שבו סמך (- התחיל לצוה) מלך בבל על ירושלים, ואף שמאורע זה אירע לפני שאר המאורעות, נכתב אחרון מפני סדר החודשים. ולר"ש צום העשירי זה ה' טבת שבאה השמועה לגולה (לגלות יבניה שהיתה י"א שנה לפני החורבן) שהוכתה העיר, ועשו יום שמועה כיום שריפה, ולדבריו נכתבו אף כסדר הפורענויות.

מגילת תענית- שיטת רב רובי חנינא שבטלה מגילת תענית לאחר החורבן, (והיינו שהיו ימים טובים שקבעו חכמים בגלל ניסים שאירעו בימים אלו, ואסרום בתענית, וש מהימים שנאסרו גם בהספד, וכתבו במגילה אחת מהם ימים אלו, ועכשיו שחרב הבית מותרים בהספד ותענית). ולרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי לא בטלה מגילת תענית. וכבר נחלקו בזה תנאים (י"ט):
ש"לר"מ לא בטלה, ולר"י אחר החורבן מותר מפני שאבל הוא להם. ולהלכה בטלה מגילת תענית, חוץ מחנוכה מפני שמפורסם הנס שאירע בו ע"י שנהגו בו המצוות והחזיקו בו כשל תורה, ואין נכון לבטלו, וכן פורים לא בטל. ומעשה וגזרו בלוד תענית בחנוכה, ואמרו להם רבי אליעזר ורבי יהושע שהם צריכים להתענות על מה שהתענו.

י"ט: ג' תשרי
היה יו"ט בזמן בית המקדש השני מפני שנהרג בו גדליה בן אחיקם ונהפך לששון ושמחה, וגם מפני שביטלו בו מה שהנהיגו בית חשמונאי לכתוב שם שמים בשטרות, דבר שגרם לבזיון השמות לאחר פריעת החוב. והנפק"מ בסיבה זו אף שכבר היה יו"ט, לענין לאסור את יום ב' תשרי שלפניו, דימים הכתובים במגילת תענית אסורים ב"ן לפניהם בין לאחריהם מפני שחוששים שיבאו להתענות ביום טוב עצמו. (והאיסור לפניהם ואחריהם הוא בתענית, אבל בהספד מותר. ובערב שבת לרבי יוסי מתענה ומשלים, ולרבנן מתענה ואינו משלים, וביו"ט עצמו אסור להתענות אף אם אינו משלים, ומה שבני סנאב בן בנימין שהיה להם יו"ט ב' אב, וכשתל ת"ב בשבת התענו ב' אב ולא השלימו, שאני ת"ב דחמיר. תוד"ה אסורין.) ואינו אסור בהספד ותענית מחמת יום שאחרי ר"ח, דדברי תורה אינם אסורים לפניהם ואחריהם כיון שאש"צ חיזוק כדברי סופרים, (ולכן שבתות וימים טובים מותרים לפניהם ואחריהם). וכן אינו אסור מטעם יום לפני יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, דאף הוא אינו אסר שלפניו, דדברי קבלה כדברי תורה.

בכ"ח אדר
באה גזירה טובה לישראל שאינם חייבים לפרוש מן התורה, שמלכות רומי גזרה על התורה והמילה והשבת, והלכו יהודה בן שמוע וחבריו והפעינו (-צעקו בשווקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליהם) בלילה ואמרו אי שמים (-למען הקב"ה) וכי לא אחיכם אנחנו בני אב אחד ואם אחת, ומה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרים עלינו גזירות קשות, וביטלו את הגזירות, ואותו היום עשאוהו יום טוב, וזה היה לאחר החורבן שהרי יהודה בן שמוע היה תלמידו של ר"מ שהיה לאחר החורבן היה תלמידו של ר"ע שהיה תלמידו של ר"א שהיה תלמידו של ריב"ז שבימיו חרב ביהמ"ק ואזיל למ"ד שלא בטלה מגילת תענית ואף הוסיפו עליה.

כלי זכוכית שנטמאו וניקבו כדי לטהרם מטומאתם, והטיף לתוכם אבר -עופרת כדי לסתום את הנקב, יהודה בן שמוע מטמא בשם ר"מ דחזרו לטומאתם הישנה, דאע"פ שלא גזרו שיחזרו לטומאה ישנה אלא בכלי מתכות, כן שהאבר מעמידו דינו ככלי מתכת, דהכל הולך אחר המעמיד. וחכמים מטהרים כיון שעיקרם עשוי מזכוכית,וס"ל שאין הולכים אחר המעמיד. ובאופן אחר מבאר רש"י דאיירי בכלי זכוכית טהור שניקב ונסתם ע"י אבר, דלרבי יהודה בן שמוע דינו ככלי מתכות המקבל טומאה מדאורייתא, ולרבנן דינו ככלי זכוכית המקבל טומאה מדרבנן, דרק אלו המנויים בפרשה "והובב והספק והנחשת והברזל וכו' " מקבלים טומאה מדאורייתא. ורבינו שמואל (תוד"ה יהודה) מבאר שהמחלוקת היא אם האבר נחשב סתימה מעלייתא או לא. וריב"א מבאר שחכמים מטהרים לגמרי משום דכלי זכוכית ככלי חרס דמו, וכלי חרס שנטהר שעה אחת שוב אינו טמא לעולם. והתוס' חולקים על ביאור הרשב"ם והריב"א.

המשך דיני יציאת השלוחים להודיע על קידוש החודש-

י"ט: השלוחים יוצאים על תשרי מפני תקנת המועדות-
שאף שמיומות עזרא לא מצינו אלול מעובר (משמע שבימי עזרא אירע שעיברו את אלול. תוד"ה מימות), מ"מ הטעם מפני שלא היו צריכים לעברו, אבל אם היו צריכים היו מעברים, כדי שלא יחולו המועדות סמוך לשבת (אם חל יום ה' של אלול בימים א' או ד' או ו') ויתבישו הירקות או שיגרים בזיון למתים, ואף שמקלקלים בזה את ראש השנה שהרי בני הגולה לא ידעו על העיבור, מ"מ עדיף לתקן את המועדות. שיטת התוס' ד"ה ולא שהיו מעברים את אלול גם באופן שהעדים לא ראו את המולד ביום ה', ולא היו מאיימים על העדים שיעידו ביום ה', עדיף שר"ה יתקלקל ולא כל המועדים.

אדר הראשון והשני-
אף שאם קיימו את מצוות הפורים באדר ראשון ונתעברה השנה צריכים לקיימם באדר השני, מ"מ משמע ממתני' שלא היו יוצאים שלוחים להודיע מתי נקבע אדר השני, דס"ל לתנא דמתני' שאדר הראשון היה תמיד ל' יום, ולדבריו אם נתעברה השנה באדר היו יודעים שעיברו את השנה ממה שלא הגיעו שלוחים לומר מתי נקבע חודש ניסן. (תוד"ה מתני'). ורבי סובר שאם נתעברה השנה יוצאים אף על אדר שני, דסבר רבי שאדר הראשון פעמים הוא ל' יום ופעמים כ"ט יום. ורבי יהושע בן לוי העיד משום קהלא קדישא דירושלים שמקדשים את שני האדרים ביום עיבוריהם, והיינו ששניהם חסרים. ורבי סימאי העיד בשם חגי זכריה ומלאכי שיכולים לעשות שניהם מלאים או שניהם חסרים או אחד מלא ואחד חסר. ולרב ב' האדרים לעולם אחד - הראשון מלא ואחד -השני חסר, עד שיודע לך שעשו את הראשון חסר.

כ. י"א שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר. והגמרא שואלת על דבריו מהא דאיאת במתני' כ"א: שעדים שראו את הלבנה

בחידושה באים להעיד בב״ד אפילו מחוץ לתחום ומחללים שבת על ניסן ותשרי, ואין לומר שהטעם הוא משום שמצוה לקדש על פי הראיה דאיתא התם שכשהיה בית המקדש קיים מחללים על כל החודשים מפני תקנת הקרבן שיקריבו מוספי ר״ח בזמנם.

עיבור חודשים לצורך

קידוש החודש ביום ה' או ה׳א׳ נקבע לפי קבלת עדים שמעידים באיזה יום היה המולד, אמנם יש מקרים שב״ד דואגים שקידוש החודש יחול דווקא ביום מסוים, וכדלהלן.

לעולם מעברים את אלול כדי שלא יחולו שבת ויו״ט סמוכים, י״א מפני קבורת המתים שלא ישתוו ב׳ ימים ויסריחו, וי״א מפני היקוות שלא יכמטו. מ״ד משום יריקא מודה לטעם משום מתיא (ולכן אין ג׳מ ביניהם אם לעבר את החודש כשיהיה״כ צריך לחול במוצאי שבת, דאע״פ שבמוצאי יוה״כ הוא יכול ללקט ירקות חדשים, מ״מ לכו״ע מעברים משום מתיא), ומ״ד משום מתיא סובר שאפשר להשרות את הירקות בחמימי, ולכן לדבריו אם יו״ט צריך לחול בערב שבת (ר״ת לא גורס זאת, אבל חל ר״ה וסוכות בערב שבת א״כ יוה״כ חל באחד בשבת, וצריך לעבר בגלל קבורת המתים. תוד״ה בין) או במוצאי שבת, אין מעברים, דאפשר לקבור ביו״ט ע״י נכרים. ואמרו עולא שבני בבל צריכים להכיר טובה שבני ארץ ישראל מעברים את החודש בשבילים אע״פ שבגלל זה צריכים לנהוג ב׳ ימי ר״ה מספק (תוד״ה מא), דלבני א״י אין צורך לעבר מעברים אשנה ואין מוסיפין על שנתו שם חם כמו בבבל שהיא עמוקה ואינה ארץ הרים ובעקתו כמו א״י.

רבה בר שמואל אמר שאע״פ שמעברים את השנה לצורך מפני האביב והתקופה ופירות האילן, אין מעברים את החודש לצורך, אלא מקדשים על פי הראיה, דכתיב ״החודש הזה לכם ראש חודשים״ כזה ראה וקדש.

הגמ׳ מבארת דהני מיילי שלא לקדש את החודש ביום ל' והלבנה לא נראית, אבל רבה בר שמואל מודה שיכולים לא לקדשו בזמנו ולעברו לצורך, והא דתנן שמאיימים על העדים שאע״פ שלא ראו המולד יאמרו ראינו, זה דווקא בניסן ותשרי שהמועדות תלויות בזה, אבל בשאר החודשים אף אם צריכים לעבר, כגון שחי' חו חודשי מעוברים בשנה זו ולא נראה המולד ביום ל', ואין פותחין מ״י תודשיים מעוברים בשנה ואין מוסיפין על שמונה, מ״מ אין מאיימים. וי״מ שדווקא בניסן ותשרי אין מאיימים. תוד״ה א). ורב ד״מי מתני איפכא, שמאיימים להעיד שנראה בזמנו אע״פ שלא נראה מפני שאין השקר ניכר, אבל אם ראוהו מחזי כשיקרא אם יעברוהו שהרבה אחרים יש שראוהו.

לרבא מתא שאמר רבה בר שמואל שאין מעברים את החודש לצורך, היא שיהיה אחרים הסוברים שאין בין עצרת לעצרת ובין ר״ה לר״ה אלא ד׳ ימים ובשנה מעוברת ה' ימים, דלדבריהם כל החודשים אחד מלא ואחד חסר, כסדר מולד הלבנה שהיא מתחדשת תמיד אחרי כ״ט יום וחצי, שזה יוצא נ״ט ימים לשני חודשים, וכיון ששנה היא שני׳ דף יום. זה יוצא ג׳ שבועות וד' ימים, ובשנה מעוברת מוסיפים חודש חסר, שהוא ד' שבועות ויום אחד. (ופעם אחת בג׳ שנים יום ופעם ב׳ל שנים מוסיפים יום אחד, מפני שכל שנה עופרת ח' שעות ותתע׳ו הלקים.תוד״ה ואם).

חשבונות קידוש החודש

אע״פ שקידוש החודש נקבע ע״י קבלת עדים המעידים על המולד, מ״מ בי״ד היו יודעים לחשב מתי צריך להיות המולד, וכדלהלן.

ב: שמואל אמר שהוא יכול לקבוע לכל בני הגולה מתי יהיה המולד, ושאלו אבא אביו של רבי שמלאי אם יודע הא דתניא בסוד העיבור שיש חילוק אם הירח נולד לפני חצות או אחר חצות, ואמרו שלא, ואמרו לו שא״כ יש עוד דברים שהוא לא יודע.

צריך שיהא לילה ויום מן החדש -שאם ראו הלבנה הישנה בלילה אין מקדשים את החודש ביום, ואף נבלאו הכי יש כ״ד שעות שלא רואים את הירח. ג׳מ למ״ד מאיימים על העדים לקדש החודש לפני זמנו. שאם נראה הירח הישן בלילה אין מאיימין. רבי יוחנן לומד דין זה מ״מערב עד ערב״ למדנו שהיום הולך אחר הלילה לענין המועדות, ור״ל לומד דין זה מ״עוד יום האחד ועשרים לחודש בערב״ ומבואר שהמועד מסתיים בערב. לאב״י משמעות דורשין איכא בניניהו, ולרבא חצות לילה איכא בניניהו שלירוח' היום הולך אחר תחילת הלילה דכתיב מערב עד ערב, ולר״ל אינו הולך אחר תחילת הלילה כיון שאכילת מצה ורשת מוצאת יום ל״ו חלבד שלא יאכל חמץ וצות לילה הראשון חלוק מהם שהיא חובה, וגי׳מ אם ראו את הלבנה של החודש הקודם בליל ל' לפני חצות אם אפשר לקדש את החודש באותו יום ע״י איום על העדים.

מוחשבים את תולדתו אם לא נולד קודם חצות היום ביודעו שלא נראה לבני א״י קודם שקיעת החמה, מפני שהירח נראה לבני א״י רק שש שעות אחר חידושו, וגי׳מ להכחיש את העדים שאמרו שראו קודם.

כ״ד שעות מיכסי סיהרא, בבבל היינו שש שעות קודם המולד וי״ח שעות לאחר המולד, ובא״י י״ח שעות קודם המולד ושש שעות לאחר המולד, וגי׳מ להכחיש את העדים שאמרו שראו קודם.

מה עושים במקומות שלא יודעים מתי בי״ד קידשו את החודש כל ספיא לקמיה שדין עשיין יו״ט בט״ו וט״ו תשרי וניסן ואין עושים י״ד יו״ט מספק, ואין חוששים שאב או שבט ואלול היו חסרים, מפני שב' חודשים תמוז ואב וכן טבת ושבט חסרים קלא אית ליה.

כ״א. לוי הגיע לבבל בי״א תשרי לפי חשבונם ואמרו שהם אוכלים ביום שהוא יו״כ בארץ ישראל, ולא העיד שעיברו את אלול מפני שלא שמעו את בי״ד אומרים מקודש, ואין השלוחים יוצאים עד שישמעו

מפי בי״ד מקודש, אף בחודש מעובר שידעים שאין ר״ה נדחה ליום הל״ב. רש״י. וכתבו התוס׳ (ד״ה לוי) שהוא הגיע מתוך התחום, שהרי זה היה יוה״כ. אי נמי הוא בא ביוה״כ סמוך לחשיכה לפי חשבון בני בבל, שזה ערב יוה״כ לבני א״י, והוא יצא מא״י ביום ל' של אלול סמוך לחשיכה בזמן שלא היה שהות לקדש באותו יום את החודש, ולא שמעו את קידוש החודש למחר. והקשו התוס׳ אין הניחם לאכול ולעבור ודאי איסור כרת דאורייתא, ותריצו התוס׳ דילפינן ״אשר תקראו אתם״ בין בזמנם בין שלא בזמנם אפילו שוגגים אפילו מזידיים אפילו מעברים.

מקום שבו אין השלוחים מספיקים להגיע בו לפני סוכות, אע״פ שמגיעים לפני פסח (כתבשרי אין השלוחים יכולים ללכת ב״ה ויוה״כ) יעשו ב' ימים פסח, גזירה ניסן אטו תשרי -שמא יתנו יום אחד גם בתשרי שלא על פי שלוחים.

רבא היה רגיל לצום יוה״כ ב' ימים ולילות מספק ופעם אחת עיברו את אלול כמו שחשש, רב נחמן צם יומיים כשאמרו לו אדם אחד שעיברו את אלול.

יורדי הים שהינם בקיאים בחשבון המולד יעברו חמין מתי שיראו את הירח משלים את הלילה ואינו מושחך עד הנין החמה, ואף שאצלנו זה נראה בט״ו, יורדי הים שהעולם גלוי לפניהם זה נראה בי״ד.

לרב הונא בר אבין יש לעבר את השנה אם תקופת טבת ממשיכה עד ט״ו ניסן, כיוון דכתיב ״סמורו את חודש האביב״ והיינו שהאביב שזה היום של תקופת ניסן יהיה בזמן חידוש הלבנה שזה בתוך יו״ד את המולד הלבנה, ואם חל ביום ט״ו ד' להם לעבר את חודש אדר. וכתבו התוס׳ (ד״ה עברה) שבשביל תקופת תשרי הגמרא מסתפקת אם מעברים, אבל בשביל תקופת ניסן פשיטא שמעברים.

מתי מחללים שבת לצורך קידוש החודש

כ״א: מדאורייתא מחללים שבת לצורך קידוש החודש, דכתיב ״אלה מועדי ד' אשר תקראו אותם במועדם״, ואף דקרא איירי בניסן ותשרי, כל ר״ה אקרי מועד. (תוד״ה על). אבל אין מחללים שבת כדי להודיע מתי קידשו בי״ד את החודש, דכתיב ״אשר תקראו אותם״ על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומם.

כשהיה בית המקדש קיים מחללים שבת לצורך קידוש כל החודשים, כדי שידעו להקריב קרבן ר״ח בזמנו.

לאחר החורבן אמרו רבי יוחנן בן זכאי ״וכי יש קרבן״, ותיקנו שאין מחללים שבת אלא על ניסן ותשרי, מפני שבשאר החודשים שהשלוחים יוצאים (אב אלול כסלו ואדר), היו השלוחים יוצאים מבערב אם היו יודעים שמחר בבוקר יקדשוהו, כגון שנראה המולד בעליל ביום כ״ט או בליל ל', או בחודש מעובר שודאי יקדשוהו ביום ל״א, ונמצא שאם העדים שראו את המולד לא יחללו שבת יהיה החודש מעובר, וכבר בליל ל״א יוכלו העדים לצאת, ועל ניסן ותשרי יצאו רק אחרי שישמעו מפי בי״ד מקודש, מפני שבהם מתקנים את המועדות (ושמא ימלכו בי״ד ויעברו את החודש, ואף כאשר לא קידשו את החודש ביום ל' אין יוצאים לפני ששמעו בי״ד אומרים מקודש, אף שודאי יקדשוהו היום, גזירה אטו יום ל'. תוד״ה על ניסן). וממילא אם העדים שראו את המולד לא יחללו שבת ויהיה החודש מעובר, לא יצאו השלוחים עד למחרת מפני שב״ד לא מקדשים את החודש בלילה, נמצא שמתמעט זמן הליכות מהלך לילה ויותר, ובאמת אין זה עיקר הטעם לחילול השבת של העדים, שהרי השלוחים עצמם אין מחללים את השבת, אלא טעם החילול הוא מדכתיב ״אשר תקראו אותם במועדם״, והטעם הנ״ל הוא רק סעד לדבר.

חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וניתנו למשה רבינו ארבעים ותשעה, שנא' ״ותחסרתו מעט מאלוקים״, ושלמה ביקש להיות כמשה ולא קיבל, וי״א שקיבל, אלא ביקש לדון כדעת לבו בלא עדים והתראו ולא קיבל.

אף שנראה בעליל והיינו בגלוי מחללים העדים את השבת, ולרבי יוסי אם נראה בעליל אין מחללים את השבת.

מעשה שעברו יותר ממ' זוג ועכבם ר״ע בלוד, שלח לו ר״ג אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מושלים לעת״ל, ואמרו ר' יהודה בברייתא שח״ו לא היה זה ר״ע, אלא היה זה שזפר שהיה ראש של גדר והורידו ר״ג מגדולתו.

מי כשר לעדות החודש

כ״ב. אב ובנו בעדות החודש- לת״ק אב ובן לא יכולים להעיד יחד על קידוש החודש, ומי״מ אם ראו יחד ילכו, ואם יפסל אחד מהם (-שיכשל בפניו כשיבדקוהו) יצטרף השני עם אחד אחר. ולר״ש יבט ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החודש, דכתיב ״ויאמר ד' אל משה ואל אהרן וכו' החודש הזה לכם״ עדות זו כשרה בכם אע״פ שהם אחים, (ולרבנן הכונה שעדות זו מסורה לכם לחשובי הדור, שיקבלו העדות ויקדשו החודש). ואמרו רבי יוסי שהיה מעשה בטוביה הרופא וכו', והכהנים קיבלו אותו ואת בנו ופסלו את עבדו המשוחזר דדרש״ן ״לכם״ כשרים ומויחסים כמותכם, למעוט׳ גר וממזר (תוס׳), ובי״ד קיבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו. ויש גורסים איפכא שרבי יוסי מכשיר קרובים, והמעשה בטוביה הרופא נאמר ע״י ר״ש, והלכה כר״ש שפוסל.

אלו הם הפסולים לעדות המשחק בקוביה שהוא גזלן מדרבנן כיון שאסמכתא לא קניא, (ומדאורייתא רק החוטף מיד איש נקרא גזלן, דכתיב ויגזלו את החנית מיד המצרי״. רש״י. והתוס' (ד״ה אלו) כתבו שאין זה דאורייתא משום שנתן מדעתו, או למי״ד שטעם הפסול משום שאינו עוסק ביישובו של עולם), ומלוך בריבית דאינו גזלן דאורייתא כיון שנתן לו מדעתו (התוס' כתבו שלא משמע לאנשים שזה אסור כשנתן מדעתו, אא״כ ממשכנו בעל כרחו, או דמייירי בריבית שאינה קבוצה שהיא אסורה מדרבנן), ומפריחי׳ יונים שמי שהינה שלו הגיעה ראשונה מקבל לא הכסף (היינו משחק בקוביא, וי״מ שהוכנה סמוציאים יונים מקן של חורים״ על תחבולות, ואין בוה גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא. תוס׳ שם),

וסוכריי שביעית ורחמנא אמר ״לאכלה״ ולא לסחורה, (ואיירי בשביעית בזמן הזה לרבי שזה דרבנן, אי נמי בסחורה שאינה גמורה שהיא אסורה רק מדרבנן. ולמלקט עי״מ לאכול והותיר מותר למכור. תוס׳ שם). ולפי שנחשדו אלול לעבור על דת מחמת ממון, השדום להעיד שקר בשביל ממון ושודר, ועבדים פסולים מדאורייתא ק״ו מאשה. ואלו פסולים לעדות כאשה, ובמקום שאשה כשרה לעדות גזלן דרבנן כשר לעדות, כגון בעדות אשה לומר שמת בעלה ולהתירה להנשא, אבל גזלן דאורייתא דחציף לעבור בפרהסיא לא הכשירו חכמים לעדות אשה, אע״פ שהכשירו עבד ואשה שהם פסולים מדאורייתא.

מי שראה את החודש ואינו יכול להלך מוליכים אותו בחמור, ואפילו במטיה, ואם אורבים להם (שהיו הצדוקים והבייתוסים אורבים להם כדי לעכבם ולהטעות את החכמים) לוקחים בידם מלקות, ואם הדרך רחוקה לוקחים בידם מזונות, שעל מהלך לילה ויום מחללים את השבת ויוצאים לעדות החודש או להעיד על כשחות העדים אם הבי״ד אינם מוכיים אותם, (תוד״ה מחללים), שנא' ״אלה מועדי ד' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם״.

אם אינו מכיר

נאמנות לעדות החודש

כ״ב: אם בי״ד הגדול שמקדשים את החודש אינם מכירים את העדים אם הם נאמנים וכשרים, משלחים בי״ד שבעירו זוג אחר עמם להעיד על כשרותם (וגם הם מחללים את השבת. תוד״ה משלוחים), אבל עד אחד אינו נאמן לא לעדות החודש, ד״משפס״ כתיב ביה, ולא להעיד על הכשרות.

בראשונה היו מקבלים עדות החודש מכל אדם, עד שקלקלו הבייתוסים ושכרו ב' עדים להעיד שקר ב'ל אדר שחל בשבת ולא נראה המולד, והבייתוסים רוצים שהפנת העומר ותה השבועות יהיו באחד בשבת, שהם דורשים ״ממחרת השבת יניפנו הכהן״ ממחרת שבת בראשית, (ולא חשיב להו לקלוק לעשות הפסח שלא בזמנו, דדרשו ״אתם״ ואפילו מזידיים. תוד״ה להטעות), ואחד העדים גילה ששכרוהו, (ואמרו שנתרצה כדי לגלות את השקר, שלא יבוא אחר וישקר, ואמרו לו שהכסף שנתנו לו הוא שלו אף שלא קיים שליחותו, דיש רשות לבי״ד לקנוס ממון ולעשותו הפקר, ושוכרו ליקח), ותיקנו שלא יהיו מקבלים אלא מן המכירים.

מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא-י״מ שהיה עמו עוד עד ולא חשיב לילה כמותו כבודו של רבי נהוראי (שנבא ראיתונו אף מחבירו הקטן מנמן), וי״מ שהיה באושא עד אחר שביתא את העד שיצטרף עמו, וקמ״ל שמחללים שבת אף שיש ספק שמא אין אותו העד בביתו. וכתבו התוס׳ (ד״ה וחד) שעד אחד מחלל את השבת ללכת לעדות החודש שמא יצטרף שם עם אחר.

עד אחד נאמנו לומר שבי״ד קידשו את החודש, דמילתא דעבידא לגלויי לא משקריי אינשי, ואפ״י הוא מקצה העולם.

המשואות

בראשונה היו משיאין משואות ולא היו צריכים לשכור שלוחים לשלוח לגולה, משקלקלו הכותים והשיאו משואות בהרים שלהם בליל ל״א למרות שב״ד לא קידשו את החודש ביום ל', והטעם את בני הגולה לעשותו חסר, התקינו שהיהו שלוחים יוצאים.

מתי היו משיאין משואות- אין משיאין משואות אלא על החודש שנראה בזמנו לקדשו, ומשיאין בליל ל״א, שאם ישיאו גם בחודש מלא, כשיחול ר״ח בערב שבת (או שר״ה מלא חל בשבת. תוד״ה גזירה) וישיאו במוצאי שבת דא״א לחלל שבת כדי להשיא משואות, לא ידעו אם החודש מלא או חסר, ואם לא ישיאו באופן זה, לא ידעו אם הסיבה היא מחמת השבת או מחמת אונס בשכרות של משתה השבת, ואם ישיאו רק בחודש מלא, יגרמנו בביטול מלאכה לעם ב' ימים בראש השנה, שלא ידעו אם החודש חסר ומותר לעשות מלאכה, או שהחודש מלא ומחר ישיאו משואות ואסור לעשות מלאכה. רש״י. והתוס' (ד״ה משום) כתבו שכונת הגמרא לכל ר״ה, דלא היו גרילים לעשות מלאכה ברי״ה, ורגילים לומר שהקב״ה הוסיף יום טוב לגשים ברי״ח בשכר שלא נתרצו להביא תכשיטים לצורך עשית העגל. עוד כתבו התוס׳ (ד״ה ותא) שדווקא אם היו משיאים גם בחודש מלא היו תולים הדבר באונס, אבל אם משיאים רק בחודש חסר תולים הדבר בזה שהחודש מלא, שזה דבר מצוי.

כ״ג. כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכים (-כדי שיהיו נראים למרחוק) (ונחלקו בגמרא אם יש ד' מיני ארז או י' מינים). וכתבו התוס׳ (ד״ה ארבעה מיני ארזים) דשמא איירי הכא לענין מקח וממכר, אבל לכו״ע במציאות יש י' מיני ארזים, וברושלמי חשיב כ״ד מיני ארזים וקנים ועצי שמן ועודות של פשתן שהם מרבים שלהבת, וכורך בראשי הכלונסאות במשיחה, ועולה לראש ההר, ומציית בהן את האור, ומולך ומביא ומעלה ומוריד (כדי שלא יטעו לומר שהוא כוכב, דמצנינו כוכב שעולה ויורד או הולך וחוזר. תוד״ה מולך) עד שהוא רואה את חבירו שהוא עושה כן בראש ההר השני, וכן בראש ההר השלישי.

וצ׳ אדיר לא יעברנו -לנחל שעתידי לצאת מבית המקדש 12 בורני ספינה גדולה שיעשו כדי להוציא אלמוגים מקרקע הים ע״י שימלאוה חול וישקעוה בקרקעית הים ועודנה נראית מעל המים, דבמקום שיש אלמוגים אין המים עמוקים כ״כ, ויצלול בר אמוראי ויקשור את

האלמוגים לספינה עם תבילי פשתן שהם קשים לינתק, ויוציאו את החול והספינה עולה ומעלה עימה את האלמוגים, שהם שווים כפליים מכסף.

כל שיטה שנטלו הנכרים מירושלים עתיד הקב"ה להחזירם לה.

אוי להם לעכו"ם שאין להם תקנה ששפכו דמם של ישראל.

כל הלומד תורה ואינו מלמדה דומה להדס במדבר, וי"א שאם מלמדה במקום שאין ת"ח דומה להדס במדבר שהוא חביב.

בַּג: **מַאיִן הִיוּ מוֹשִׁיאִין מִשׂוּאוֹת-** מהר המשחה (-הר הזיתים) לסרטבא, ומסרטבא לגרפינא, ומגרפינא לחוורן, ומחוורן לבית בלתין (-בירם). ומשמע כאן שבירם היא מארץ ישראל. תוד"ה זו בירם), ומבית בלתין לא זוז משם, אלא מוליך ומנייא ומעלה ומוריד, עד שהיה רואה כל הגולה (-פומבדיתא, והם מודיעים לכל בני בבל) לפניו כמדורת האש, שכל אחד היה נוטל אבוקה ועולה לראש גגו. בין ההרים היו ח' פרסאות (והיום המרחק גדול יותר מפני שנתקלקלו הדרכים. עיין בתוס' (ד"ה כמה)). ורשב"א מוסיף חרים כייר וגדר וחברותיה, י"א שהיו בין ההרים הנ"ל, וי"א שהיו בצד אחר של ארץ ישראל, ושני הצדדים היו לכיוון בבל.

מה היו העדים עושים בשבת אחרי עדותם

חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת (י"א יעזק לישנא מעליא, וי"א יזק לישנא דצנרא שאסור באזיקים. לרש"י הנדון הוא אם זה על שם שהיה אסור להם בתחילה לזוז ממקומם או לא. לתוס' (ד"ה או) הנדון הוא אם המקום היה צר או מרווח), ולשם כל העדים מוכנסים בשבת שהחילוהו כדי לבוא ולהעיד, ובי"ד בודקים אותם שם, וסעודות גדולות עושים להם (לפני תקנת ר"ג הוזק דלהלן. תוס' שם) בשביל שיהיו רגילים לבוא.

בראשונה לא היו זזים משם כל היום מפני שהוצא מוחץ לתחום אין לו אלא ד' אמות התקין ר"ג הוזק שיהיו מהלכים אלפים אמה לכל רוח כדי שלא ימנעו מלבוא (תוד"ה שיהו). וכן מיילדת והבאים להציל מן הדליקה, גייס, נהר או מפולת, יש להם אלפים אמה לכל רוח כאנשי העיר.

כתבו התוס' (ד"ה לא) שהחצר כולה נחשבת לר' אמות, וכן הדין בעיר המוקפת מחיצות, וירושלים באותו זמן היו בה פרצות שפרצו היוזים. ומצינו עיר שאין לה מחיצות והיא נחשבת כד' אמות לענין שנותנים קרפף לעיר ולענין שהנתן עירוב בבעירה של עיר לא עשה ולא כלום, ואם לענין היוצא חוץ לתחום נותנים לו את העיר עם עירובו, א"כ גם בלי מחיצות היא נחשבת כד' אמות.

כיצד בודקים את עידי קידוש החדש

זוג שבא ראשון בודקים אותו ראשון.

מכניסים את הגדול שבהם ואומרים לו אמור כיצד ראית את הלבנה, פגימתה לפני החמה או לאחר החמה, (ולעולם אין פגימתה לפני החמה, דלעולם לא ראתה חמה פגימתה של הלבנה כדי שלא תחלש דעתה, הן לעולם לא ראתה חמה פגימתה של קשת, שלא יאמרו עובדי החמה שהחמה זורקת חיצים הלחם בכופרים בה. וכתבו התוס' (ד"ה גיר') שבלבנה אין חוששים לזה, דאין קשת אלא ביום, וביום אור הלבנה אינו מועיל), לצפונה של חמה או לדרומה, (בימות החמה הלבנה לעולם בדרומה של חמה ובימות הגשמים בצפונה).

בַּד: כמה היה גבוה (אם עד אחד אומר ב' מרדעות והשני ג' עדותן קיימת, אבל ג' וה' בטלה, ומ"מ מצטרפים לעדות אחרת -עד אחד מצטרף עם עד אחר שיאמר כמותו. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) דהיינו למ"ד ושני כיתי עדים המחשבים זה את זה אינם נאמנים לעדות אחרת, אבל למ"ד שכל כת יכולת להעיד בפני עצמה, ש"ל והשנה שכל עד מצטרף להעיד עם אחר בעדות (מומין).

לאין היה נוטה וכמה היה רחב.

ואח"כ היו מכניסים את השני ובודקים אותו, ואם נמצאו דבריהם מכוונים עדותם קיימות.

שאר הזוגות שואלים אותם ראשי פרקים, אע"פ שאין צריכים להם, כדי שלא יצאו בפחי נפש, אלא יהיו רגילים לבוא.

אם העדים מעידים שראוה משתקפת במים או בעששית, או בעבים - מאירה דרך עוביו של עכו, וכן חציו במים או בעששית או בעבים וחציו השני ברקיע, אין מעידים עליו.

אם אמרו שראוהו מאליהם וכשנסתכלו בו מדעתם כדי להעיד עליו לא ראוהו אין מעידים עליו, שטמו ראו עיגול של ענן לבן. אבל אם ראו את הלבנה עצמה מדעתם ואח"כ לא ראוה יכולים להעיד עליה.

קידוש החדש

לאחר קבלת העדות על המולד **ראש בי"ד אומר מקודש** דכתב 'וידבר משה את מועדי ד', וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש, דכתב "אשר תקראו אתם" קרי ביה אתם, וי"א מ"אלה הם מועדי" הם יאמרו מועדי, ואומרים פעמיים דכתב "מקראי קודש" תי' זימני משמע.

בין שנראה בזמנו ובין שלא נראה בזמנו מקדשים אותו. לר"א בר צדוק שלא בזמנו אין מקדשים ובזמנו מקדשים, ולפלימו בזמנו אין מקדשים שאינו צריך חיזוק ושלא בזמנו מקדשים, לר"א בר"ש אין מקדשים חודשים כלל דכתב "וקדשתם את שנת החמישים שנה" שנים אתה מקדש ולא חודשים, והלכה כר"א בר צדוק.

איסור עשית דמויות

כתיב "לא תעשון אית" ולמדו חז"ל שהכונה שאסור לעשות כדמות המשמשים לפני הקב"ה, ולהלן יבואר איזה דמויות הם בכלל האיסור, ואלו דמויות מותר לעשות.

דמות צורות לבנות היו לו לר"ג שבהם מראה את הדיוטות ואמרו הכזה ראתי או כזה.

כ"ז: ואף שאסור לעשות דמות חמה ולבנה וכו' (וכדלהלן), ר"ג אחרים נכרים עשו לו (ואף שבכל מיילי אמירה לכריי שבות, ואפילו באיסורים דרבנן, הכא לא גזרו משום מצוה, וצריך להזהר לא להתחים איגרת בצורה האסורה, ואם נכריי מביא לו חותם מעצמו מותר. תוד"ה שאני), ואמנם אף באופן זה אסור משום חשד, כדמצינו שרב יהודה אחרים עשו לו והוא אמר לעווור את עיני הצורה והיינו להשחיתה, שם היה החותם בולט וכל החשד הוא שפא יאמרו שזה עצמו ע"ו, אבל שיחשדוהו מעובר על "לא תעשון" לא חיישין. תוד"ה סמי. עוד כתבו התוס' (ד"ה ווא) שלבנה אסור גם באינה בולטת, כיון שהלבנה אינה בולטת ברקיע), כדמצינו שאסור לבלוש טבעת שחותרמה בולט מפני החשד אבל מותר לחתום בה מפני שהחתימה שוקעת, (ואם החותם שקוע מותר לבלוש אסור לחתום), מ"מ אם יש רביים אין חוששים לחשד (כדמצינו שהיה בית כנסת בנהרדעא שבנו יכניה וגלותו מאבנים שנשא עמם מירושלים, ותמיד היתה סיניה מצויה שם, ועל זה נאמר "כי רצו עבדקי את אבניה", שהיה בו אנדרטא (-צלם דמות המלך) ונכנסו אליו רב ושמואל ואבואה דשמואל ולוי להתפלל), ור"ג כיון שהיה נשיא היו אצלו רבים. או שהצרות היו עשויות פרקים. או שכיון שעשה כדי להתלמד מותר, דכתיב "לא תלמד לעשות" אבל אתה למד להבין ולהורות.

כתיב "לא תעשון איתי" -לא תעשו דמות שמש', כגון אופנים ושרפים חיות הקודש ומלאכי השרת, דכתיב "ממעל", ואפי' דמות שמשים שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות אסור לעשות, דכתיב "אשר בשמים".

וכן אסור לעשות שלחן, ומנורה של שבעה נרות אסור אפילו משאר מיני מתכות כיון שזה כשר למנורה, ורבי יוסי ברבי יהודה אוסר גם בשל עץ כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי ודס"ל שגם מנורה של עץ כשרה, ואמרו לו חכמים שאינו ראי' שהם עשו משפודי ברזל (ואין עושים גביעים כפתורים ופרחים אא"כ היא עשויה מזהב. תוד"ה שפודים) וחיפום בעץ, העשירו עשו של כסף, חזרו והעשירו עשו של זהב.

וכן אסור לעשות בית כתבנית היכל או אכסדרה כתבנית אולם, או חצר כתבנית עזרה.

וכן אסור לעשות דמות ד' פנים לגוף אחד כעין חיות הקודש, או פרוצוף אדם לבדו, דכתיב "לא תעשון אתי" -לא תעשון אותי. והתוס' (ד"ה חוץ מפרצוף אדם) דנים אם להלכה מותר לעשות צורת אדם או לא. עוד כתבו התוס' (ד"ה לא) שאין איסור לעשות צורת אדם בגלל הכרוכים, דרק הכרוכים שבשמים מיקרו שמשיי ולא נתבדדה צורתם. והני"מ באיסור ד' פנים אף שבימימי צורת אדם שאף לבדה אסורה הוא משום שמונר לעשות צורת אדם יחד עם פרצופים אחרים, וכן נ"מ שאם מצא צורת אדם אסור להשלים לר' פרצופים.

אם בא לעבוד את הדמות שעושה אסור לעשות אפילו שלשול (-תולעת) קטן, דכתיב "והאשר בארץ" לרבות הרים וגבעות ימים ונהרות אפיקים וגאיות", "מתנת" לרבות שלשול קטן.

סתירה מציאותית לעידי קידוש החדש

אע"פ שביט דין היו מקדשים על פי עדים שהעידו על ראית המולד, היו בי"ד בקיאים בחשבון מתי צריך לחול המולד, ומתי לא יכול להיות עדיין המולד. ולהלן יבואר מה עושים כשנראה שהעדות על המולד אינה נכונה.

כ"ה. מעשה שבאו שניים ואמרו **ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב**, ואמר ריו"ח בן נורי שהם עידי שקר, ור"ג קיבלם, דסבר שפעמים הירח הולך בדרך קצרה. ורבותיו של רש"י ביארו שראו בשחרית את הלבנה של חודש קודם, וערבית ראו את המולד, והם עידי שקר דקימיא לן שהלבנה מוכסה כ"ד שעות. וש"ל מבאר שהשמים היו מהחודש החדש. והגדון הוא אם היא יכולה ללכת ממזרח למערב ב"ב שעות. והתוס' (ד"ה ראינוהו) כתבו כרבותיו של רש"י, וס'ל שבימות הקיץ לפעמים שייך לראות שחרית במזרח וערבית במערב.

עוד באו שניים ואמרו **ראינוהו בזמנו** ביום ל' **ובליל עיבורו** -לל ל"א **לא נראה**, וקיבלם ר"ג, ואמרו רבי דוסא בן הרכינס שהם עידי שקר, והסכים עמו רבי יהושע.

שלח ר"ג לרבי יהושע שיבוא אצלו עם מקלו ומעותיו ביוה"כ שחל לפי חשבונו, הלך ר"ע ומצאו לרבי יהושע מיצר על שהנשיא גזר עליו להלל את יוה"כ, ואמרו שעדיף לו לחלות ל"ב חודש מאשר לעשות כך, אמר לו ר"ע הרי הוא אומר "אתם" ג' פעמים אפי' שגוגים אפי' מזיידים ואפי' מוטעים ע"י עדי שקר. אמר לו עקיבא ניחמתני.

בא לרבי דוסא בן הרכינס, אמר לו אם באים אנו לדון אחר ר"ג צריכים לדון אף אחרי בתי דינים קודמים, והתורה אמרה "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוה וע' מזקני ישראל" ולא פירשה שמות הזקנים לומר שאינו תלוי בשמום אלא כל בי"ד הרי הוא כבי"ד של משה, וכן לומדים זאת ממה ששמואל הזכיר את ירובעל (-גדעון, ונקרא ירובעל משום שעת מריבה עם הנעל) בדן (-שמשון), שבא משבט דן), ויפתח יחד עם שמואל, ושמואל שקול כמשה ואהרן דכתיב "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו", ללמד שיפתח בדורו כשמואל בדורו, דאפילו קל שבקלין שנתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביו שבאבירים, ואין לאדם ללכת לבקש אלא לשופט שבימיו דכתיב "ובאת וכו' ואל השופט אשר יהיה בימים ההם", וכתביו "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מתכמה שאלת על זה" דאי'א שיהיו אחרונים כראשונים, ואין לך אלא שופט שבימיו.

נטל מקלו ומעותיו והלך ליבנה אצל ר"ג, ונשקו ר"ג על ראשו ואמר לו בא בשלום רבי ותלמידי, רבי שלימדתני תורה ברבים ותלמידי שקיימת דברי כתלמיד וילמדו הקטנים ק"ו לשמוע לגדולים.

רבי חייא ראה את הלבנה בכ"ט אלו זרק עליה עפר ואמר לה שתלך כי צריך לקדש החודש לערב ע"י איום על העדים כדי שיהי"כ לא יהיה ביום שישי, ואין מקדשים את החודש ביום אם הלבנה הישנה נראית בלילה שלפני', ואמרו רבי לרבי חייא שילך לעין טב (שלא ירנוו עליו בני עירו לפי שראו הישנה כל יום כ"ט, וי"מ שגורו גזירה במקומו שלא לקדש את החודש. רש"י. והתוס' (ד"ה זיל) כתבו שבנין טב היה ב"רד קבוע ושם היו מקדשים את החודש) **ויקדש את החודש, וישלח לו סימן" דוד מלך ישראל חי וקיים**" דודו נמשל ללבנה.

אמר ר"ג כך מקובלני מבית אבא אין חידושה של לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה ובי' שלישי שעה וע"ג חלקים, וסמך על זה אף שהיתה נראית דמות ירח, והספיד את אמו של בן זזא הספד יותר מן הראוי לה, כדי שיעידו העם שלא קידשו את החודש, שהרי אין מספידים ביו"ט.

ראוהו בית דין

האם בי"ד יכולים לקדש על פי ראיתם

קידוש החודש אינו תלוי במציאות מתי היה המולד, אלא בקידוש שקידושוהו בית דין, ובית דין מקדשים דווקא ע"י קבלת עדות על המולד, וכדלהלן. עוד יבואר מה הדין כשביט דין עצמם ראו את המולד, מתי הם יכולים לקדש את החודש, ומתי הם צריכים לשמוע עדות על כך.

כ"ה: **ראוהו היו וכל ישראל** -שכבר נתפרסם הדבר, או שכבר נחקרו העדים, ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה, הרי החודש מעובר. שאע"פ ש"ל שחקירת העדים כתחילת דין ואפשר לגמור הדין בלילה (כדמצינו שדיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה), מ"מ אמר קרא "כי חק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב" אימתי הוי חק בגמור דין, וקרי ליה משפט, ואין משפט אלא ביום דכתיב "ויהי ביום הנחיל את בניו".

ראוהו בי"ד בלבד אם ראו ביום יכולים לקדש את החודש, שלא תהא שמיעה גדולה מראיה, (דגבי עדות החודש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש. רש"י. אבל התוס' (ד"ה לא) כתבו שאפילו בעדות נפשות אמריין הכי), אבל אם ראוהו בלילה אין יכולים לקדשו ביום לפי ראייתם בלילה דאין קבלת עדות אלא ביום ואפילו בדיני ממונות (תוד"ה מנון), אלא יעמדו שניים מהם ויעידו בפניהם ויקדשו החודש.

ראוהו ו' והם בי"ד וראוהו בלילה כדלעיל, יעמדו שניים מהם, וישיבו שניים אחרים אצל היחיד, ויקדשו את החודש, וקמ"ל דאין היחיד נאמן ע"י עצמו, ואפי' הוא מומחה שכשר בדיני ממונות לדון יחידי, הכא צריך ג'. והראיה לזה מהא דאין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבינו וקאמר ליה הקב"ה עד דאיכא אהרן בהדך.

כ"ו. ואף לר"ע הסובר שאין **עד נעשה דיון**, הני מיילי בדיני נפשות, שכיון שראה הדיין שהרג את הנפש לא ימצא לו זכות ורחמנא אמר "עד עמדו לפני העדה למשפט", ולא לומדים מזה לשאר דינים דכתיב "והצילו העדה". תוד"ה דרחמנא. (ולרבי טרפון דיינים שראו רציחה רשאים לדון אמנם העד שמעיד בפועל אינו יכול להיות דיון), אבל בקידוש החודש מודה ר"ע שעד נעשה דיון והיינו עד הרואה, ובקיום טטרות דרבנן אפילו עד המעיד נעשה דיון, ובדיני נפשות אפילו עד הרואה אינו נעשה דיון. שם.

תקיעת שופר

לאחר שנתבארו בתחילת המוסת דיני כמה ראשי שנים שיש במשך השנה, וכן נתבארו בארוכה דיני קידוש החודש, הגמרא עוברת לעסוק בדיני התקיעות והתפילות שבהם השנה והייני א' תשרי, שבו יש מצות תקיעת שופר, ויש בו תפילות מיוחדות, וכדלהלן.

מצות עשה מן התורה לשמוע תקיעת שופר בראש השנה, דכתיב "יום תרועה יהיה לכם", ולמדו חכמים שתקיעו זו צריכה להיות דווקא בשופר מדכתיב לגבי תקיעת יוה"כ של יובל "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי".

להלן יבואר קרא של איזה בעל חי נקרא שופר (כ"ו), ואלו דברים פוסלים את השופר (כ"ז), ודיני התקיעות ודיני תקיעת שופר בשבת (כ"ח - ל'), ומתי תוקעים לפי סדר התפילה (ל"ב), וכמה יאוצה תקיעות תוקעים (ל"ג ל"ד).

כל השופרות כשרים בין של איל בין של יעל חוץ משל פרה מפני שהוא קרן וכתיב גבי יובל "תעבירו שופר" ולומדים ראש השנה מיובל. ורבי יוסי מכשיר דסבר שכל השופרות נקראו קרן, ורבנן סבוי ששל פרה נקרא רק קרן ולא שופר דכתיב 'בכור שווי הדר לו וקרניו ראם קרניו", ורבי יוסי סבר שאף של פרה נקרא גם שופר דכתיב "ותיטב לד' משור פר" והיינו משופר, ולרבנן הכונה שור שהוא גדול כמו פר והיינו במעשה בראשית שנברא בקומתו. וכתבו התוס' (ד"ה חוץ) ששל ראם ג"כ נקרא קרן דכתיב "וקרניו ראם קרניו", ושמוא בלאו הכי אינו הלול ואינו ראוי לשופר.

לעולא יש טעם נוסף לרבנן, **דאין קטיגור נעשה סניגור** ושופר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא, כדאמר רב חסדא שהכה"ג אינו נכנס לפני ולפנים בבגדי זהב מפני שאין קטיגור (-זהב שיימש לעגל) נעשה סנגור, ודווקא בעבודות פנים אמרינן הכי, ושופר דלזכרון הוא כלפנים דמ"י, ואפוד וחושן השבטים הם לזכרון ולא האפוד והחושן עצמם. תוד"ה כיון. (ולרבי יוסי חשיב עבודת דת, ודווקא שופר אבל דם פר מביאים כיון שנתגנה הוא אפר ניחך, וכך דווקא בבגדי זהב אמרינן אין קטיגור נעשה סניגור, אבל ראוי כפורת וכרובים לא, דחוטא בל קטיגור קאמרינן, וכף ומחתה לא, דחוטא בל יתנאה קאמרינן, וגבי שופר נמי מתנאה בקול תקיעתו. תוד"ה חוטא.

לאבוי יש טעם נוסף לרבנן, **דשופר אחד** אמר רחמנא, **ושל פרה כיון דעשוי גילדי גילדי** דניכרת בו התוספת של כל שנה ושנה **מיתחזי כשניים ושלשה שופרות**, ולא דמי למינה שופר בתוך שופר, דשאני הכא שכשנגמר אחד מתחיל השני והקול יוצא דרך כולם. (תוד"ה ולא).
ורבי יוסי סבר שכיון שהם מחוברים נחשב אחד.

ביאור מקור כמה לשונות-

יובל הוא איל, דעבריא קוראים לאיל יובלא.

בגליא קוראים לנדה גלמודה, גמולה דא מבעלה.

באפריקי קוראים למעה קשיטה, ונ"מ דהא דכתיב "מאה קשיטה" היינו מאה מעות.

בכרכי הים קוראים למכירה כירה, ונ"מ לפרש דברי הכתוב "בקברי אשר בריתי ליי".

בתחום קן נשריא קוראים לכלה נינפי, כדכתיב "יפה נוף מושש כל הארץ", ולתרנגול קוראים שכוי -לשון ריאה, כדכתיב "מי שת בטוחות (-כליות) חכמה, ומי נתן לשכוי בינה".

כ"ו: קבען פלוני- גזלני פלוני, כדכתיב "היקבע אדם אלוקים", ולוי לא שאלו היכי קבעך וכדו' כדי שמתוך תשובתו יבין מה כוונתו, מפני שסבר שהוא לשון עבירה.

סירוויגן- פסקי, לא הכל יחד.

חלוגולגות- פרפחינא, ונ"מ לזב שאין מאכילים אותו דברים המביאים לידי טומאה. תוד"ה חלוגולגות.

סלסלה ותרוממן- כמו מסלסל בשערו -חיפוש והיפוך במטמוניות של תורה.

וטאטאתיה במטאטא השמד- כמו כיבוד הבית.

השלף על ד' **יהבך**- מלושן משא.

תקיעה בר"ה וביובל ובתעניות

ישנן ג' זמנים שתוקעים בהם בשופר, בראש השנה, ביוה"כ של יובל, ובתעניות גאוזרים על עצירת גשמים. ובמקדש היו תוקעים בשופר ובחצוצרות יחד. ולהלן יבואר באיזה מין שופר תוקעים, ואם הוא כפוף או פשוט, ואיך היו תוקעים במקדש בשופר ובחצוצרות יחד.

איזה שופר לוקחים בר"ה בתעניות וביובל-

לת"ק שופר של ראש השנה של יעל פשוט (-מין חיה, ולערך הכונה לכנשה (תוד"ה של), כיון שצריך לפשוט דעתו בתפילה, ובתעניות בשל זכרים אילים שסתמן כפופים, כיון שצריך לכופף דעתו, והיובל כר"ה שתוקעים בפשטים, דאף שאין התקיעה יובל לתפילה או זכרון, אלא ליסמין שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות, לפינן ג"ז ט"ש מראש השנה.

לרבי יהודה בראש השנה תוקעים בשל זכרים (-אילים, כדי להזכיר עקידת יצחק, שם) כפופים, וביובל בשל יעלים פשוטים כיון שצריך לפשוט דעתו משום "נשא לבבנו אל כפים". לרש"י ר"י לית ליה גזירה שוה, ולתוס' (ד"ה רבי יהודה) לומדים מהגז"ש את דיני השופר, אבל הכפיפה שהיא תלויה בסברה, כיון שיוביל לא שייכת סברה זו לא לומדים.

לר' של רש לא השנה ושל יובל כפופים, ושל תעניות פשוטים, דסבר לגבי ר"ה כר"י **שתוקעים בשל זכרים כפופים, כיון שצריך לכופף דעתו**, וס"ל כרבנן שיובל של ראש השנה. וכתבו התוס' (ד"ה של יעל פשוט) שהלכה כר"י, והתוס' דנים אם המחלוקת היא לכתחילה, אבל לכו"ע יוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל, ואם לא מצא של איל יוצא בשל חל או בשעיר עזיים, או גם בדיעבד לא יצא.

כ"ז צורת התקיעה במקדש-

פי השופר של ר"ה במקדש היה מצופה זהב, אבל אין לשים זהב במקום הנחת הפה שאו התקיעה כזהב ולא בשופר.

וכן היו שתי חצוצרות מן הצדדים, ואע"ג דתרי קלי לא משתמעי, (כדתניא זכור ושמומר בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע), ואין לומר דכיון שהשופר מאריך יצא בסוף תקיעת השופר, שהרי התוקע לתוך הבור אע"פ שבתחילה שמע קול שופר לא יצא, (אמנם אין להוכיח שלא מספיקה סוף תקיעה ממה שאם האריך בתקיעה כמו שתי תקיעות לא יצא אלא ידי תקיעה אחת, ד"יל דשאני התם שאין מחלקים תקיעה אחת לשנים), צ"ל שרק באדם אחד דומיא דזכור ושמור תרי קלי לא משתמעי, אבל בשני בני אדם משתמעי, ודווקא בדבר חביב, כדמצינו שבהלל ובמגילה יוצא אפי שמע מי' בני אדם שאינם יכולים לצמצם לקרוא ממש יחד, אבל בקריאת התרגום אין שנים מתרגמים. והא דאיתא בב"ב ט"ג ששומעו פסוקים בתורה יחיד קורא אותם, היינו נטלא יחלקו ד' פסוקים לכל אחד, (אמנם בזמננו נוהגים שנים לקרות בתורה), דאילו לקרות שנים יחד זה שאין בכל התורה. תוד"ה אבל.

מאריך בשופר ומקצר בחצוצרות, כדי לידע שעיקר מצות היום בשופר.

בתעניות היו ב' חצוצרות באמצע ובצדדים היו ב' שופרות, שופר מקצר וחצוצרות מאריכות שמצות היום בחצוצרות דכל תקיעה שהיא לאסיפת העם היא בחצוצרות, כדתיב 'ויחיו לך למקרא העדה'. והיה פי השופר מצופה כסף, טעם א' משום שקריאה לאסיפה היא במצופה כסף כחצוצרות דקרא, טעם ב' משום שהתורה חסה על ממונם של ישראל, אבל בר"ה משום כבוד יו"ט היו מצופים זהב.

אין תוקעים בשופר ובחצוצרות יחד אלא במקדש, אבל בגבולין לא, דכתיב "בחצוצרות ובקול שופר הרעיע לפני המלך **ד'**".

שווה היובל לר"ה לתקיעה, ולברכות שביוה"כ של יובל מברך ט' ברכות, חוץ ממה שאומרים בר"ה "זה היום תחילת מעשיך" כר"א הסובר שבתשרי נברא העולם, שלא היו אומרים יובל. ולהלכה פוסקים כרבי יהושע שבניסן נברא העולם, ולפי זה תחילת מעשיך היינו שהעולם נדון בו אם יתקיים או לא. וי"ל שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, דבתשרי עלה במחשבה להברא ולא נברא עד ניסן, תוד"ה כיוון באמר מצלין.

דיני השופר

הגמרא מבארת אלו דינים לענין פסול השופר נלמדים מדכתיב "והעברת שופר תרועה", מחמת שאינו שופר שלם, או שהוסיף על השופר, או ששומעים קול אחר ולא קול שופר, או שאינו דרך העברה, וכו', וכדלהלן.

שופר שנסדק ודיבקו פסול דהוי כשני שופרות. כתבו התוס' (ד"ה שופר) שמשמע מדבריו דאיירי בנסדק לגמרי לב' תרומות, ואי"כ זה הדין של דיבק שברי שופרות, ולכן באו השופרים נסדק מצד אחד לאורכו על פני כולו, והפסול הוא שאין שם שופר עליו, וזה גם הפסול כשדיבק שברי שופרות, אי נמי הפסול משום דבעינן דרך העברתו דכתיב "והעברת".

דיבק שברי שופרות פסול.

כ"ז: **נסדק לאורכו** -כל ארכו פסול. אבל אם לא נסדק לכל ארכו כשר. (תוד"ה נסדק).

נסדק לרחבו -כל רחבו להקיפו **אם נשתייר** ממקום הסדק עד מקום הנחת הפה שיעור תקיעה כשר חשיב ליה כמאן דאישתחיל כוליה והוי כשופר ארוך שקיצצה, ושיעור תקיעה היינו כדי שיאחזונו בידו ויראה לכאן ולכאן, ואם לא נשאר שיעור תקיעה פסול אף אם דיבקו.

ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול, ואם לאו כשר. ובברייתא תנא שת"ק פוסל אף במינו, ורבי נתן מכשיר במינו אם אינו מעכב את התקיעה, ואמר רבי 'יחנן שבמינו כשר דווקא בנשאר רובו, ומשמע ששלא במינו פסול אף בנשאר רובו. וללישנא בתרא ריו"ח מכשיר במינו אע"פ שנפחת רובו, ושלא במינו בנפחת מיעוטו כשר וברובו פסול. התוס' (ד"ה ניקב) רצו לבאר שמעכב את התקיעה היינו שקודם הסתימה היה הקול משתנה מחמת הנקב, דפסול משום דשופר אחד אמר רחמנא, של ימינע בדבר אחר, אבל אם הסתימה לא החליקה והיא מעכבת את התקיעה אינו פוסל, דכל הקולות כשרים בשופר. אמנם מסקנת התוס' שמעכב את התקיעה היינו לאחר ססתמו, ותבנו שילכלה שופר שניקב וסתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה לפני שניקב, ודאי כשר, אפילו אם הנקב היה מעכב את התקיעה.

ארוך וקצרו כשר וקמ"ל דלא תימא דפסול דכתיב "והעברת". תוד"ה ארוך.

גרדו בין מבפנים בין מבחוץ כשר, וכן אם גרדו ונשאר רק הגלד והוא דק כשר.

ציפהו זהב במקום הנחת פה פסול, שלא במקום הנחת פה כשר, ואם מבפנים פסול מפני שהתקיעה כזהב. רש"י. והתוס' (ד"ה צפהו מבפנים) כתבו הטעם משום שאין כאן קול של שופר אלא קול של זהב. ומבחוץ אם נשתנה קולו פסול ואם לאו כשר. התוס' (ד"ה צפהו) דנים אם מקום הנחת פה הכונה עובי השופר כפיטו מנמיח פיו, אי"כ שלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ, ואם הכונה שלא במקום הנחת הפה לצד הרחב. הרי אם הוסיף על השיפר בין במינו בין שלא במינו פסול, ודוחק לפרש דאיירי התם כשרק ע"י ההוספה יש שיעור שופר.

נתן שופר בתוך שופר, אם קול פנימי שמע יצא, ואם קול חיצון שמע לא יצא מפני שמחיצות הפנימי מפסיקות את התקיעה. רש"י. והתוס' (ד"ה אם) כתבו שהקול יוצא באיור שבין חיצון לפנימי והיינו ב' או ג' שופרות.

הפכו, בין הפכו ככיתונא -כהפיכת חלוק לעשות פנימי חיצון, בין קיצר את הרחב והרחיב את הקצר בחיתוך, לא יצא, דכתיב "והעברת" -דרך העברה מהיים בעינין.

הוסיף על השופר כל שהוא אף במינו פסול.

היה הקול דק או עבה או צרוד כשר, **שכל הקולות כשרים בשופר**.

קדחו בזכרותו (-דרך להוציאו כולו והוא רק נקב בו), כשר, דמין במינו אינו חוצץ.

תקיעה בבור וכדומה-

התוקע לתוך הבור או הדות או הפיטס, אם רק קול שופר שמע יצא, ואם גם קול הברה שמע לא יצא, ואותם העומדים בתוך הבור יצאו יד"ח מפני שהם לעולם שומעים את קול השופר.

כ"ח. תקע לעצמו מקצת תקיעה בבור ומקצתה בחוץ יצא כיון שגם החלק הראשון כשר בשבילו, מפני שהוא היה אז בבור, ואין חוששים שיוצאי ראשו והשופר יהיה עדיין בבור, אבל השומע מקצת בבור ומקצת בחוץ יצא, ואע"פ שהיה שצריך לשמוע את כל התקיעה (כדמצינו) שהשומע תקיעה בבור לא יצא, אע"פ שבתחילה אין שומעים קול הברה), ואם חלק מהתקיעה פסול לא יצא, וכן השומע מקצת תקיעה לפני עלות השחר ומקצת אחריה לא יצא.

רבה סבר שאין לתקוע בשופר של עולה או שלמים שתלשם מהימם, (דאחרי זריקה אין מעילה לא בעור ולא בקרניים, שהכל לכהנים). ואם תקע לא יצא, ואע"פ שבעולם מעל יוצא לחולין (אבל שלמים אינם בני מעילה, דאין מעילה בקרשיים קלים אלא באימוים ולאחר זריקה כשהוברו לחלק גבוה), לא יצא לחולין אלא אחרי התקיעה. וחזר בו רבא ואמר שבשניהם יצא **דמצוות לאו ליהנות ניתנו** אלא לעול, ועל כן המודר הנאה מהתוקע או מהשופר יצא, ומותר למודר הנאה שיזה עליו מי חטאת, והמודר ממעין מותר לטבול בו, וב' דינים אלו הם דווקא בימות הגשמים ולא בימות החמה דאיאט הנאת הגוף. וכתבו התוס' (ד"ה המודר) שנדרים מבואר שלפי רבא נהודר הנאת שופר עלי מותר לתקוע בשופר של

מצוה, אבל אם אמר תקיעת שופר עלי אסור, אם לא שנאמר שרק בשיבת סוכה שבלי המצוה יש הנאה אסור, אבל שופר שאין בו הנאה בלי המצוה י"ל שמתור.

שופר של ע"ז שהשתמשו בו לע"ז והוא נאסר בהנאה אסור לתקוע בו, ואם תקע יצא דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ובשל עיר הנידחת לא יצא דכתותי מיכתת שיעוריה דכיון שהוא עומד להשרף כשרוף דמי, ושופר צריך שיעור בכדי שיאחזונו בידו ויראה לכאן ולכאן.

מי שהוא עיתים חלים עיתים שוטה, כשהוא חלים הרי הוא כפקיח לכל דבריו, וכשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו.

כוונת המצוות ואיסור בל תוסיף

נחלקו אמוראים האם מצוות צריכות כוונה או לא, הגמרא כאן מביאה את דעת אבוה דשמואל ורבא שמצוות אין צריכות כוונה, ובפסחים ק"ד: מובאת דעת ר"ל שמצוות צריכות כוונה (וע"ע בתוס' שם קט"ו.), ובסוף הסוגיה ה"א (ט"ז.) מובאת דעת רבי זירא שצריך כוונת שומע ומשמיע, ונחלקו הראשונים אם רבי זירא בא לומר שמצוות צריכות כוונה. כמו כן נחלקו הראשונים אם להלכה מצוות צריכות כוונה, והשו"ע (סימן ס') מכריע שמצוות צריכות כוונה.

עוד זנה הגמרא לפי רבא שמצוות אין צריכות כוונה, דא"כ המוסיף על המצוה ללא כוונה עובר על איסור בל תוסיף, והגמרא זנה מתי אינו עובר על בל תוסיף מחמת שעבר זמן המצוה.

כ"ח: **מצוות אין צריכות כוונה**- לאבהו דשמואל אם כפאוהו פרסיים לאכול מצוה יצא בלא כוונת מצוה. ולמד מזה רבא שהתוקע לשיר וי"א לשד והיינו להבריה שד מעלוי יצא, דמצוות אין צריכות כוונה.

ולפי זה הא דתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיוון ליבו יצא ואם לאו לא יצא, איירי בקורא להגיה, והכונה שיכוון לקרות כראוי.

והא דתנן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שביתו היה סמוך לבית הכנסת, ושמע שופר או מגילה, אם כיוון ליבו יצא ואם לאו לא יצא, הכונה שידע ששומע שופר ולא חמור. והא דאמרינן בעירובין שאם הציבור נמצאים בקטנה והשו"ץ מגדולה אין יוצאים ידי חובתם, והכא נמי הרי אינו בבית הכנסת, שאני התם שאין עשרה עם הש"ץ. ומה שנחלקו רב ורבי יהושע בן לוי לענין מן האגף ולחונן, איירי לענין לענות עם הציבור קדושה ויהא שמייה רבה, אבל בתקיעה ומגילה מודו שיוצאים. תוס' כ"ז: ד"ה ושהטע.

והא דתנן שאם נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע לא יצא, היינו שלא נתכוון לשיעור תקיעה אלא למנבח נבוחי' שאין בזה שיעור תקיעה. רש"י. והתוס' כתבו דצ"ל שפובעל יצא לו שיעור תקיעה, או שכונת הגמרא שהיה נופח בשופר ועלתה בידו תקיעה. עוד כתבו התוס' (ד"ה אבל נתכוון) דלא משמע דאיירי שהתוקע לא נתכוון להוציא את השומע.

ואף שמצוות אין צריכות כוונה, הישנ בשמיני בסוכה שלא לשם מצוה אינו לוקה, **דאין עוברים על בל תוסיף אלא בזמן המצוה** כגון ה' מינים בלול' הו' טוטפות בתפילין הו' ציצית בטלית, אבל תוספת יום על ימים או שעה על שעה אין זה מוסיף.

ומ"מ כהן שהוסיף על הברכה אפי' לאחר שסיים את כל הברכות עובר על בל תוסיף, שכיון שאם ימצא ציבור אחר יחזור ויברכם תשיב זמן המצוה, וכתבו התוס' (ד"ה הכא) שמשמע בגמרא שכהן שבירך פעם אחת באותו יום, שוב אינו עובר בעשה ד"א מדר לרס".

וכן את נתעברו דם קרבנות מתן אחת כגון דם כפור ומעשר במתן ד' - שלמים אשם עולה ותודה (שהם שתי מתנות שהם ארבע, אבל חטאת שהיא ד' מתנות בד' קרנות לא, דההוא למעלה מחוט הסיקרא והני למטה. תוד"ה מתן) **לרבי יהושע יתנם מתנה אחת כדי שלא יעבור על בל תוסיף**, ויתניהו זו עולה לשניהם, וגם בזה הטעם משום שאם ימצא ככור אחר יזה מדמו תשיב זמן המצוה, אבל בלא הכי לא היה עובר, כיון שאינו עושה זאת אלא מחמת ספק. (תוד"ה ומנא). ואמנם יש לחלק דבככור שמחויב להזות חשיב זמנו, ובכרת כהנים שאינו מחויב לברך לא חשיב זמנו. (ולר"א בנתערבו דמי מתן אחת במתן ארבע יתן מתן ד', שלא יעבור על בל תגרע, ולרבי יהושע עדיף שלא יעשה מעשה בעצמו לעבור. ואם נתערבו מתן אחת במתן אחת יתנם מתנה אחת, ואם נתערבו מתן ארבע במתן ארבע יתנם מתן ארבע).

עוד יכול רבא לתרץ למה אין איסור בל תוסיף לישנ בסוכה בשמיני של חג, דמצוות א"צ כוונה כדי לצאת, אבל לעבור בבל תוסיף בזמנו עובר אף בלא כוונה, ושלא בזמנו אינו עובר אלא בנתכוון לשם מצוה.

וכתבו התוס' (ד"ה ומנא) שאין איסור בל תוסיף בעשיית מצוה (כגון תקיעת שופר ברכת כהנים לולב מצוה) כמה פעמים, וכן אם נתן דם כמה פעמים באותו מקום אינו עובר ורק בנתן במקום אחר עובר, וכן המוסיף ערבות או הדסים אינו עובר אפילו למ"ד לולב צריך אדג ורק במוסיף מינים אחרים עובר. ובכרת כהנים אינו עובר כשמתברך עוד פעם אא"כ מוסיף עוד ברכת. מירו תימה שלפי זה אם נתן כמה חוטים בציצית או כמה פרשיות בתפילין בבית אחד אינו עובר. ומסוכה אין להוכיח ממה שאינו עובר בעשה ד' מחיצות, דככל שמוסיף מחיצות הוי יתיר תשבו כעין תדורו.

כ"ט. **כוונת לתקוע עבור השומעים**- רבי זירא אמר שצריך התוקע לכוון לתקוע בשביל השומעים להוציאם ידי חובה, ולדבריו מה שהעובר אחורי בית הכנסת יצא אם כיוון ליבו, היינו כשהתוקע הוא שי"ץ שכונתו להוציא את כל השומעים. והגמרא מביאה מחלוקת תנאים אם צריך התוקע לשם השומע, או שמספיק שיתכוון להשמיע לעצמו, וביחיד לכו"ע צריך גם כוונת השומע וגם כוונת המשמיע. עוד איתא בברייתא שאם נתון רק השומע או רק המשמע על יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע, והגמרא מדייקת שדעת תנא זה שדי שהשמיע יכוון להשמיע לעצמו.

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל - שאם נסתכלו ישראל כלפי מעלה ושיעבדו ליבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, וכן

גבי נחש דכתיב "עשה לך שרף וכו' " היינו שנתרפאו ע"י ששעבדו ליבם לאביהם שבשמים.

מי חייב בתקיעת שופר, ומי יכול להוציא אחרים

גם אדם שכבר יצא ידיי חובת המצוה בעצמו יכול להוציא אחרים ידי חובה, כיון של ישראל ערבים זה בזה, אבל מי שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא אחרים, וברבית התנין כיון שאין חיוב לברך ולאכול, מי שכבר יצא אינו יכול להוציא אחרים.

הכל חייבים בתקיעת שופר, כהנים לויים ישראלים, גרים ועבדים משוחררים (אבל שאינם משוחררים לא, כיון שכל מצוה שהאשה אינה חייבת בה גם הם אינם חייבים בה), טומטום ואנדרוגיגנוס שמא הוא זכר, ומי שחציו עבד וחציו בן חורין משום צד חירות שבו.

מה החידוש שכהנים חייבים בתקיעת שופר-
סלקא דעתך אמינא דכיון ששוה היובל לר"ה לתקיעה, והכהנים אינם במצוה דיובל, דלעולם מוכרים וגואלים (משא"כ ישראל שמכר בית בבתי ערי חומה, אם לא נאל בתוך שנה תמימה הבית נחלט, ובמוכר שדה אחוזה ישראל אינו יכול לגאול בתוך ב' שנים, אבל ליום גואלים מיד, וישראל שהקדיש שדה אחוזה והגזבר מכרה לאיש אחר אין הבעלים יכולים לגאול אלא השדה יוצאת לכהנים ביובל, והלויים גואלים לעולם), אימא לא ליחייבו בשופר, קמ"ל. ובאמת גם ליום שייכים בהשמטת קרקעות, שאם הם קנו מישראל הם מחזירים ביובל, דלא נפקי ליום מכלל ל המצוות והדינים, ואם לקחו ישראל מהם מן האלפים אמה שניתנו להם מחוץ לעריהם, יוצא ביובל, ואפילו בתי ערי חומה שאין חוזרים לישראל ביובל, חוזרים ללויים. ויש גורסים שהלויים מקדישים לעולם וגואלים לעולם. **אבל אין הו"א לפוטנם מזדכתיב "יום תרועה יהיה לכם" וכהנים שייכים כל השנה בתקיעות, דכל השנה תוקעים בחצוצרות ולא בשופר.**

מי אינו יכול להוציא אחרים ידי חובה-
טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו, ואנדרוגיגנוס יכול להוציא את מינו דאי בתר זכרות אולת שניהם חייבים, ואי בתר נקבות אולת שניהם פטורים, ומי שחציו בן חורין לא יכול להוציא לא את שאינו מינו ולא את מינו, ואף לא את עצמו, ודלא אתי צד עבדות ומפיא צד בן חורין.

כל הברכות אע"פ שיצא מוציא אחרים יד"ח שהרי כל ישראל ערבים זה בזה למצוות, חוץ מברכת הלחם והיין ושאר ברכות הפירות והריח שאם יצא אינו מוציא לפי שאינם חובה אלא שאסור לנהוג מנהגים בלא ברכה, ולכן לא שייך בזה גריבות, ואף לאורחים אינו יכול לברך, ולבניו יכול לברך כדי לחנכם, וברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש יכול להוציא בהם אחרים, כיון שהוא חייב לאכול מצה בליל פסח וכן לשנתו יין בקידוש, וא"א לעשות זאת בלא ברכה, נמצא שהמצוה תלויה בברכת הנאה.

כ"ט:
הלל ומגילה אע"פ שיצא מוציא.

יום טוב

תקיעת שופר בשבת

מדאורייתא כל אדם חייב לשמוע שופר בראש השנה, וגם בשבת חייבים בזה, בתקיעה היא חכמה ואינה מלאכה, אמנם חכמים אסרו לתקוע בשבת, ורק במקדש היו תוקעים ולא במדינה, ואחרי החורבן תיקנו לתקוע בעוד מקומות, וכדלהלן.

ר"ה שחל להיות בשבת
במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה (-) לא בירושלים ולא בגבולין. רש"י. ולפי זה מה שבמצינו בספא שתוקעים בכל עיר שהיא רואה ושומעת וקורבה ויכולה לבוא, היינו אחרי החורבן בתקנת ריב"ז. תוד"ה (אבל). ואין הטעם משום שאסור לתקוע בשבת מדאורייתא (דכתוב אחד אומר "שבתון זכרון תרועה" וכתוב אחר אומר "יום תרועה", וי"ל כאן ביז"ט שחל בשבת כאן ביו"ט שחל בחול), דא"כ במקדש אין היו תוקעים, אלא מדאורייתא מותר לתקוע בשבת, שהרי תקיעה (ורדי"ת הפת לר"ח לאחר אפיה מותר לרדות לכתחילה, ובעוד שהיא עישה אסור מדרבנן כיון שזה קעיא לש. ו'תלוס' אפילו לאחר אפיה אסור מדרבנן. תוד"ה רדיית שטת, חכמה היא ואינה מלאכה וכתב"י **"כל מלאכת עבודה לא תעשו"** (האי קרא ביו"ט כתיב, ובמאת אף בשבת דכתיב "כל מלאכה לא תעשו" ולא כתיב עבודה, אין התקיעה אסורה. תודה"ל כל), **ורבנן גזרו שכיון שאין הכל בקיאים בתקיעת שופר שמוא יטלנו לילך לבקי ויעבינו ד"א ברה"ר** (אבל במקדש לא גזרו משום דאין שבות במקדש), **ומנעם זה אין נוטלים לולב ואין קורין מגילה בשבת.** והא דלא נקט שחוששים להוציא מרה"ל להרה"י, לרש"י משום דלא תמיד הדבר אסור מדאורייתא, דאם הגביהו ע"מ להצניעו ונמלך להוציאו אשון, ולתוס' מרה"ל לרה"ר אי"ל הכירא. תוד"ה שמוא. וכתבו התוס' (שם) שבזמן המקדש הקילו בלולב לנוטלי בשבת אף בגבולין כיון שחומר בקידוש. דאינו אלא טלטול בעלמא. והחמירו בשופר שהוא מעשה חכמה, ולאחר החורבן הקילו בשופר במקום שיש ביי"ד, כיון שהוא בא להעלות זכונם של ישראל לאביהם שבשמים, והחמירו בלולב. ועוד י"ל שבשופר החמירו בזמן בית המקדש כיון שבב"ה לא היה ידוע קביעות החודש בירושלים, אבל יום ראשון דלולב היה ידוע בגבולין.

משחרב בית המקדש התכנסו מכל הערים ליבנה ותקעו שם על פי רבי יוחנן בן זכאי (ובני בתריא שהיו גדולי הדור רצו לדון בדבר אם יש לגזור אף במקום שיש ביי"ד, ואמרו להם ריב"ז שקודם שיתקעו, ואח"כ אמר להם שאין משיבין ללאחר שכבר נעשה הנגזא הוא להוציא לעז' שהיו טועים). לתק' קבעו שיתקעו בשבת בכל מקום שיש ביי"ד אפילו באקראי. לרבי אלעזר לא התקין ריב"ז שיתקעו אלא ביבנה שהיתה שם סנהדרין גדולה של ע"א, וכן בכל מקום שגלתה סנהדרין, אבל לא במקום שיש ביי"ד של כ"ג. אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ביי"ד קבוע.

ל תקיעה בשבת במקום שיש בו ביי"ד-
לרב הונא (ללישנא קמא) לא היו תוקעים אלא עם ביי"ד. הגמ' מבארת דבריו שבירושלים היו תוקעים בין בפני ביי"ד בין שלא בפני ביי"ד, ובמקום שיש בו ביי"ד לא היו תוקעים אלא בפני ביי"ד, ועל זה נאמר כי הוה מסיים ש"צ תקיעה ביבנה לא שמע איניש קול אוניה מקול תקועיא דיחידיא.

ללישנא בתרא רב הונא דיבר על התקיעה ביובל, שכל יחיד חייב לתקוע דכתיב "ביום הכיפורים תעבירו שופר בכל ארצכם", ואמרו רב הונא שאין כל יחיד תוקע אלא בזמן ביי"ד עד שש שעות שהיו ביי"ד יושבים אף שלא בפני ביי"ד, ולפי"ז בר"ה היו תוקעים רק בזמן ביי"ד, ובפני ביי"ד. רבי זירא מסתפק היכא שנוערו ביי"ד לעמוד ולא עמדו, תיקו.

אשה אינה חייבת בתקיעת שופר, דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות.

ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה
שבירושלים כל עיר שהיא רואה (-פרט ליושבת בנחל), ושומעת (-פרט ליושבת בראש ההר), וקורבה (-פרט ליושבת חוץ לתחום), ויכולה לבוא (-פרט לעיר שמפסיק לה נהרא) היו תוקעים בהם, וביבנה לא היו תוקעים אלא בביי"ד בלבד.

תקנות רבן יוחנן בן זכאי

רבן יוחנן בן זכאי תיקן אחרי החורבן כמה תקנות זכר למקדש, דכתיב "ציון היא אין דורש לה" מכלל דבעיא דרישה.

נטילת לולב במדינה כל שבעה-
בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה דכתיב "ושמחת לפני ד' אלוקים שבעת ימים", ובמדינה יום אחד דכתיב "ולקחתם לכם ביום הראשון", משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיחיה הלולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש.

איסור אכילת חדש ביום הנפת העומר-
מדאורייתא בזמן שאין עומר מותר לאכול חדש משהאיור הנמזה, וריב"ז תיקן שאסור לאכול חדש בכל יום הנפת העומר, דמהרה יבנה ביהמ"ק, ואם יבנה בט"ו יאמרו שכמו שאשאתקד היה מותר לאכול בבוקר כך גם השנה מותר, ולא ידעו שצריך שיקריבו עומר כדי להתיר, ואף שמטעם זה א"צ לאסור אלא עד חצות, שהרי בחצות ודאי כבר הקריבו את העומר, מ"מ שמוא יבנה במקדש סמוך לשקיעה או בלילה של ט"ו, שלא יחא שהות לקצרו ולהבהבו באבוב של קלאין ולטוחנו ולהקריבו ולהקריבו עד חצות, ואם יהיו ירגילים לאכול אחר חצות יאכלו גם ביום זה ויעשו איסור. ואף שאין בנין בית המקדש לא ביו"ט ולא בלילה, הני מילי בניו בידי אדם, אבל בניו העתידי לבוא בניו בידי שמיים הוא.

ל: לרב נחמן בר יצחק
זה אינו מתקנות ריו"ח בן זכאי, אלא סבר כשיטת ר"י שהתורה אוסרת חדש כל יום ט"ז דכתיב "על עצם היום הזה" עד עצמו של יום, וקסבר עד ועד בכלל.

קבלת עדות החודש בתשרי-
בראשונה היו מקבלים עדות החודש של היום, והיו נוהגים קודשה ביום הל' של אלול שמוא יבואו עדים ויקדשוהו ביי"ד, פעם אחת ושתנהו הולדים מלבוא ונתקלקלו הלוויים **בשיר י"א שלא אמרו שיר כלל**
בתמיד של בין הערבים, כיון שלא ידעו אם לומר שיר של יו"ט או של חול, אבל בתמיד של שחר כיון שברוב השנים אין העדים מגיעים לפני תמיד של שחר ויש ספק אם יתקדש היום, לא תיקנו שיר מיוחד לשחרית של ר"ה, ולרבי זירא אמרו שיר של חול עם תמיד של בין הערבים), התקינו שהיו יקבלו עדים אלא עד המוספין ונסכייהם, איתא בכדי שיהיה הלל ביום התקריב תמידין ומאספין ונסכייהם, ולומר שירה שלא בשיבוש), ולא באו אן המנחה ולמעלה נוהגים אותו היום של ר"ה קודש אע"פ שיודעים שבבי"ד כבר לא יקדשו את אותו יום, שמוא יבואו בשנה הבאה לזולל בו ולעשות מלאכה כל היום, ולמחר קודש. משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהו מקבלים עדות החודש כל היום.

וכתבו התוס' (ד"ה ונתקלקלו) שלא נתקלקלו במה שלא יכלו להקריב מוסף ר"ח אחרי תמיד של בין הערבים משום עשה ד"עליה" -עליה השלם כל הקרבנות כולם, דבאמת יכלו להקריב, דאתי עשה דרביים דחיי עשה דהשלמה. והקשו התוס' שכיון שאומרים את השיר על הנסכים, דאין שירה אלא על היין, היו יכולים להמתין עם הנסכים והשיר עד הלילה או עד למחר (דאפשר להביא נסכים גם אחרי עשרה ימים מהבאת הקרבן), דלכתחילה יש להביא נסכים עם הזבח.

השיר שנאמר בקרבנות ר"ה-
בשחרית היו אומרים שיר של אותו היום בשבוע, במוסף אומרים "הרינו לאלוקים עוזינו וכו'" עד סוף המנומו, מפני שהוא יום תרועה. במנחה אומרים "קול ד' יחיל מדבר" כדי להזכיר ברי"ה זכות קול שופרות של מתן תורה, ואם חל ר"ה בחמישי שהשירה שלו "הרינו לאלוקים עוזינו" והעדים באו לפני תמיד של שחר, היה אומר בשחרית "הסירותי מסבל שכמו" מפני שבר"ה יצא יוסף מביט האסורים, ואם באו עדים בחמישי בשבת אחר תמיד של שחר היה אומר במוסף הרינו פעם שניה.

שיר של יום וטעם אמירתו

ל"א.
בראשון היו אומרים "לד' הארץ ומלואה" על שם שקנה שמים וארץ והקנה תבל ליושבים בה ושליט בעולמו -שלא נברא המלאכים אלא בשני.

בשני- "גדול ד' ומהולל מאוד" שחילק מעשיו בין עלינים לתחתונים, ונתעלה וישב במרום. ומלך עליהם, זה דוגמת שכנו בעיירי ובהר קדשו.

בשלישי- "אלוקים ניצב בעדת קל" שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדותו.

ברביעי- "קל נקמות ד' " שברא חמה ולבנה ברביעי, ועתיד ליפרע מעובדיהם.

בחמישי- "הרינו לאלוקים עוזינו" שברא עופות ודגים שהרואה אתם משונים זה מזה בא לשבחו.

בשישי- "ד' מלך גאות לבש" שגמר מלאכתו ומלך.

בשבת- "מזמור שיר ליום השבת" והיינו לעת"ל ליום שכולו שבת שעתידי העולם להיות חרב, ולרבי נחמיה על שם ששבת בשביעי, ונחלקו אם שית אלפי שנה היו עלמא וחד חרוב או תרי חרוב.

במוספי שבת- שירת האזינו מחולקת לו' פרקים הזיו"ו ל"ך (-האזינו, זכור ימות עולם, ויכיבדה, וירא ד' וינאץ, לולא כעס אויב, כי ידיו), כל שבת חלק אחד, וכדרך זה היו מחלקים שירת האזינו בבית הכנסת בקריאת התורה, והשביעי קורא מן השיר ואילך.

במנחה של שבת- אז ישיר עד מי כמון, מי כמון עד סוף השירה, אז ישיר ישראל דעלי באר, כל שבת פרק אחד.

י' מסעות נסעה שכניה
להסתלק מעל ישראל מעט מעט כשחטאו. כפורת שהיתה רגילה לשכון שם, כרוב -אחד מהכרובים עששה שלמה שהיו עומדים בארץ אחד לצפון הארון ואחד לדרום, וכימי יחזקאל נסתלקה לשם ושחיתה שם כמה ימים, מפתן הבית, חצר -העזרה בין האולם ולמזבח, מזבח החיצון, גג, חומה, עיר - ירושלים, הר הזיתים (וכל הסלוקים הללו הם לפי שבקושי היה מסתלק ומצפה שישונבו), מודבר, ונתעקבה במדבר ו' חודשים שמוא יחזרו בתשובה, ואח"כ עלתה וישבה במקומה. **וכנגדן גלתה סנהדרין-** לשכת הגזית, חנות, ירושלים, יבנה, אושא, יבנה, אושא, שפרעם, בית שערים, ציפורי, טבריא, וטבריא עמוקה מכולם ומשם עתידים ליגאל.

תקנות נוספות שתיקן ריב"ז

ל"א:
אפילו אם ראש ביי"ד אינו ביי"ד על העדים ללכת להעיד **בבי"ד**
ואף שבקידוש החודש ראש ביי"ד אומר מקדש, ילכו לבי"ד והסנהדרין יקדשו את החודש בלי ראש ביי"ד. ודווקא בעדות החודש כדי שלא להכשילם לעתיד לבוא, אבל מלוא התובע אף הלוא לפני ראש ביי"ד מסכים, וצריך לר"ה הלך למקום אחר, צריך ללכת אחרי המלוח, דעבד לווח לאיש מלוה.

אין הכהנים רשאים לעלות בסנדליהם לדוכן.

עד כאן מצינו ז' תקנות של ריב"ז, שש בפרק זה ב' התקנות הנ"ל, תקיעה בכל מקום שיש ביי"ד (כ"ט), נטילת לולב במדינה זכר למקדש (ל), איסור אכילת חדש בט"ו ניסן (שם), לקבל עדות החודש כל יום ראש השנה (ל). ותקנה נוספת בפרק קמא שאין מחללים שבת אלא על ניסן ותשרי (כ"א).

גר שנתקן בקמא
הזה צריך שפירש רובע לקינו (והובע זה המחור של קן, לרש"י הכונה לרובע שקל שזה הצי' דינר, וכתבו התוס' (ד"ה רובע) שהכונה למטבע צורי שהוא פי שמונה ממתבע מדינה. ולתוס' הכונה לרבע דינר), והגר חייב בקרבן דכתיב "ככס כגד יהיה" -כאבותיכם, מה אבותיכם לא נמנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת הזאת דמים, אף הגרים צריכים מילה וטבילה והרצאת דמים, ומספיק לזה עולת העוק, וצריך להפריש דמי עוף שמוא יבנה בית המקדש בימינו ויקריבוהו. ונמנה עליה ריב"ז וביטלה מפני התקלה -שמוא יבואו ליהנות מהו.

התקנה התשיעית שתיקן ריב"ז-

לרב פפא כרם רבעי-
שגזרו חכמים שיעלו פירות רבעי לירושלים מהלך יום אחד לכל צד אע"פ שמדאורייתא מותר לחללו ולהעלות את המעות לירושלים, כדי לעטר ירושלים בפירות, והתירו ריב"ז, דכיון שחרבה ירושלים א"צ לעטרה בפירות. ורבי אליעזר היה לו כרם רבעי ורצה להפקירו לעניים, ואמרו לו שריב"ז ביטל תקנה זו. ואתא בשבועות שאין מכאן ראיה שר"א סובר שקדושה ראשונה קידשה לעת"ל, דאפילו אם לא קידשה לעת"ל צריך להעלות לירושלים, דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו. (תודה' וביקש). והקשו התוס' הרי אם הקדושה בטלה העניים לא יוכלו לאכול זאת בירושלים, וכתבו ש"י"ל שיוכלו לחלל זאת על שוה פרוטה, דהקדש שוה מנה שחיללו על ש"פ מחולל, ובזמן הזה מותר לעשות כך לכתחילה. והתוס' דנים אם דין זה נאמר רק בהקדש, או גם במעשר, וכתבו שבשאלתות דרב אחאי פסקו שגם מעדר שני וכרם רבעי אפשר לחלל על שוה פרוטה.

לרב נחמן בר יצחק לשון של זהורית
שבתחילה היו קושרים אותו על פתח האולם מנבוץ לראות אם הלבין, התקינו שיהיו קושרים אותו מכפנים, ועדיין היו מוציאים, התקין ריב"ז לקשור חציו בסלע והציו בין קרניו. הגמ' מבארת שתקנה זו היתה לפני מ' שנה שקדושה החורבן שאז כבר לא היה לשון של זהורית מלבין, ובזמן זה עדיין ריב"ז היה לומד ולא מלמד, והציע את התקנה לרבו וקיבלה, וקבעה בשם ריב"ז למנותה עם שאר תקנותיו.

סדר התפילה והתקיעות בר"ה

בכל יום מתפללים בתפילת לחש י"ט ברכות, ג' ברכות ראשונות הנקראות אבות וגבורות וקדושת השם, ג' אחרונות הנקראות עבודה והודאה וברכת כהנים, ועוד י"ג ברכות אמצעיות. בשבת ובמועדים מתפללים רק ג' ברכות ראשונות וג' ברות אחרונות, ובאמצע מוסיפים עוד ברכה לקדושת היום. ובראש השנה מוסיפים ג' ברכות הנקראים מלכיות זכרונות ושופרות. והלן יבואר איפה בתפילה מברכים ברכת קדושת היום כמו בשאר שבתות וימים טובים, ומתי בברכות אלו תוקעים.

ל"ב. סדר ברכות-
לרבי יוחנן בן נורי אומר אבות, גבורות, קדושת ד' ומלכיות, קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות

ותוקע, אמצוה לתקוע ג' תקיעות של שלש שלש, עבודה, הודאה, וברכת כהנים.

לר"ע אומר מלכיות עם קדושת היום ותוקע, דאם אינו תוקע למלכיות למה צריך לומר י' פסוקי מלכיות, דכיון שאישתני מזכרונות ושופרות שאינו תוקע די לומר ט' פסוקים.

רשב"ג סובר כר"ע שתוקעים למלכיות.

הגמ' מביאה ברייתא שמבארת מנין שאומרים ברכות אלו.

ברכת קדושת היום- לרבי אומרה עם המלכיות, דתמיד אומר קדושת היום בברכה רביעית. ולרשב"ג אומר קדושת היום בזכרונות, דתמיד אומר קדושת היום באמצע התפילה. ולרבי יוחנן בן נורי (מתני') אומרה ברכה רביעית בפני עצמה.

מלכיות זכרונות ושופרות

איתא בגמרא (לעיל ט"ו.) אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר. והלכן יבואר כמה ואיזה פסוקים מזכירים בכל אחת מברכות אלו, ומה סדר הפסוקים מתורה ונביאים וכתובים.

מנין פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות- אין פוחתין מעשרה פסוקים למלכיות ועשרה לזכרונות ועשרה לשופרות, כנגד י' הילולים של מזמור הללוהו בתקע שופר, וי"א כנגד עשרת הדברות שמוזכר בהם שופר, וי"א כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם בראש השנה, (ובראשית נחשב מאמר).
ובברייתא תנא שאם אמר ז' מכל סדר יצא, כנגד ז' רקיעים. ולריו"ח בן נורי הפוחת לא יפחות משבע, ואם אמר ג' למלכיות ג' לזכרונות וג' לשופרות יצא, וג' זה ננגד תורה נביאים וכתובים, וי"א כנגד כהנים לוויים ישראלים. והלכה כרבי יוחנן בן נורי.

ל"ב: הפסוקים שאפשר להזכירם למלכיות זכרונות ושופרות-

אין מזכירים "...ובחימה שפוכה אמלוך עליכם" שאף שכדאי שהקב"ה יכעס ויגאלנו, מ"מ לא מזכירים כעס בראש השנה.

אין מזכירים פסוקים של פורענות למלכיות זכרונות ושופרות, אבל פורענות של עכו"ם מזכירים, הגמ' מביאה דוגמאות לפסוקי פורענות.

אין מזכירים זכרון של יחיד ואפי' הם לטובה.

מחולקות רבי יוסי ורבי יהודה-

לרב יוסי פקדונות הרי הם כזכרונות (כגון "וד' פקד את שרה", וחשיב זכרון דרבים כיון דאתו מיניה רבים), ולרבי יהודה פקדונות אינם כזכרונות.

שאו שערים רחבים והנשאו פתחי עולם ומלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד וכו', ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד ד' צבקות הוא מלך הכבוד סלה- לרבי יוסי יש כאן ה' מלכיות, ולר"י שלש ד'מי הוא זה מלך הכבוד" אינו ממנינא.

זמרו למלכנו זמרו כי מלך וכו'- לרבי יוסי ב', ולרבי יהודה אחת דזמרו למלכנו זה מלכות רק על אומה אחת. ולכו"ע "אלוקים ישב על כסא קדשו" אינו נמנה למלכיות.

זכרון שיש עימו תרועה כגון "שבתון זכרון תרועה" לרבי יוסי אומרה לזכרונות ולשופרות, ולר"י רק לזכרונות.

מלכות שיש עימה תרועה כגון "ד' אלוקיו עימו ותרועת מלך בו" לרבי יוסי אומרה למלכיות ולשופרות, ולרבי יהודה רק למלכיות.

תרועה שאין עימה כלום כגון יום תרועה יהיה לכם- לרבי יוסי אומרה לשופרות, ולרבי יהודה אינו אומרה כלל.

סדר הפסוקים- מתחיל בתורה ואח"כ הכתובים ומשלים בנביא, וכתובים קודמים לנביאים, כיון שתהילים משלי ואיוב קדמו לנביאים (תוד"ה מתחיל). רבי יוסי אומר משלים בתורה, דהמשלים בתורה הרי זה משובח, וכן היו ותיקין עושים וכן נוהגים (שם), ואם השלים בנביא יצא.

בתורה נאמר ג' פעמים מלכות, "ד' אלוקיו עימו ותרועת מלך בו", ויהי בישורן מלך", "ד' ימלך לעולם ועד". לרבי יוסי "שמע ישראל ד' אלוקינו", "אחד" ד' מופסקים מלכיות, ולרבי יהודה אינו ממלכיות, וכן נחלקו לענין "וידעת היום וכו' כי ד' הוא האלוקים וכו' ", וכן לענין "אתה הראת לדעת כי ד' הוא האלוקים".

הלל אומרים בשחרית משום שזריזים מקדימים למצוות, וכן תקיעות, ובשעת גזירת המלכות שגזרו שלא יתקעו והיו אורבים להם כל שש שעות עד סיום תפילת שחרית, תיקנו לתקוע במוסף.
וכתבו התוס' (ריה בשעת) שאע"פ שבטלה גזירת המלכות תוקעים במוסף, אע"ג דזריזים מקדימים למצוות, שמא יחזור דבר לקלקלו. ולפירוש הירושלמי ינחא טפי, דמפרש שהאויבים חשבו שזו תרועת מלחמה ועמדו עליהם והרגום, ואילו כשתוקעים במוסף אחרי ק"ש ותפילה וקריאת התורה ידעו האויבים שישראל עסוקים בחוקיהם ובתורתם.

אין אומרים הלל ברה"י ויהו"כ, מפני שאין לומר שירה כשהמלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו.

עשית איסור לצורך תקיעה- אין עוברים על איסור לצורך תקיעה, כגון- תחמו"ן, חיתוך לצורך תיקון השופר (בין בסכין שדרכו בכך שאיסורו מדאורייתא, ובין במגל שאיסורו מדרבנן דכיון שאין דרכו בכך הוי תיקון כלאחר יד), פיקוח הגל, עליה באילן, רכיבה על בהמה, שיטה במים.
דשופר זה עשה, ויו"ט זה עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

ל"ג: מותר לתת בשופר מים או יין, אבל מי רגלים לא כאבא שאול האוסר לתת מי רגלים בשופר מפני הכבוד.

תקיעת קטן בשבת ויו"ט- מצד אחד מצינו שאין מעכבין את התינוקות מלתקוע בשבת וכ"ש ביו"ט, ומשמע שלכתחילה לא אומרים להם לתקוע, ומאידין מצינו שמתעסקים עמהם עד שילמדו ואפי' בשבת, ומשמע שלכתחילה אומרים להם לתקוע. וצ"ל שיש חיילוק בין הגיעו לחינוך ללא הגיעו לחינוך.
לרש"י בהגיעו לחינוך מתעסקים לכתחילה, ובלא הגיעו לחינוך רק אין מעכבים. ולתוס' (ד"ה תניא) שבהגיע לחינוך לא אומרים לו לתקוע כיון שיש בזה איסור דרבנן, ומ"מ אין מעכבים אותו מלתקוע כיון שאם לא היה שבת היה מצוה לתקוע, וקטן שלא הגיע לחינוך מותר להתעסק עימו שיתקע, אף שאין חיוב בדבר, ואף שגם איסור דרבנן אסור לספות לקטן בידיים, שאני הכא דזימנין איכא מצוה בתקיעת שופר.

נשים שרוצות לתקוע, לרבי יהודה הסובר שאין בנות ישראל סומכות דכתיב "דבר אל בני ישראל וכו' וסמך ידו", א"כ לענין תקיעה כיון שפטורות לגמרי משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, עוברות משום בל תוסיף, ולכן מעכבים אותן מלתקוע, ולרבי יוסי ור"ש הסוברים שנשים יכולות לסמוך דליכא איסורא אע"פ שהם פטורות, וה"ה למצות עשה שהזמן גרמא. אין מעכבים אותן.

ברכת המצוות בסומא, ובאשה על מצות עשה שהזמן גרמא- כתבו התוס' (ד"ה הא) שהלכה כרבי יוסי שאין איסור לאשה לעשות מצות עשה שהזמן גרמא, ומותר לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא אע"פ שהן פטורות. וה"ה בסומא לרבי יהודה הסובר שהוא פטור מכל המצוות, ואיסור ברכה שאינה צריכה משום "לא תשא" זה דרשה מדרבנן, ואיסור מוציא שם שמים לבטלה שנלמד מ"את ד' אלווקן תירא" זה דווקא על ברכה. אמנם כתבו התוס' ש"ל סומא יכול לברך מפני שהוא חייב מדרבנן. שהרי במצוות דרבנן כמו נז הנותב מצרכים, והתוס' דנים אם סומא באמת חייב מדרבנן). אבל אשה פטורה גם מדרבנן (ורבנן התמימי בסומא מפני שהוא ממין בר חיובא, ועוד שאם יהיה פטור מכל המצוות הוא יראה כנכרי).

ל"ג: המתעסק

שיאו מותכוון כלל לתקיעה, אלא מנכב נבוחי או נופח בשופר ויצא לו תקיעה, לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא, לרבא התוקע לשיר שמתכוון לתקיעה סתם ולא מתכוון למצוה יצא, ואם שמע מן התוקע לעצמו ולא נתכוון להוציא את השומעים לרבי זירא לא יצא.

סדר מנין ושיעור התקיעות

בתורה לא נאמר במפורש איזה וכמה תקיעות תוקעים, ורק נאמר "יום תרועה יהיה לכם", וחז"ל דרשו על הפסוקים שצריך לשמוע תרועה ג' פעמים, עוד אמרו תכמים שכל תרועה צריך שתהיה תקיעה לפניה ותוקעה לאחריה. ונחלקו בגמרא אם תרועה זה גניחה (שברים) או שזה יללה (תרועה), וג'מי בזה גם לשיעור התקיעה שהוא צריך להיות כמו התרועה.

תוקעים שלש פעמים והיינו במלכיות בזכרונות ולשופרות, וכלל פעם תוקעים שלש תקיעות -תקיעה תרועה ותקיעה.

שיעור כל תקיעה כתרועה.

שיעור תרועה- לתנא דמתני' שיעור תרועה כשלש יבבות קולות בעלמא כל שהוא.
ובברייתא תנא שיעור תרועה כג' שברים שהם ארוכים מיבנות, ונחלקו אם תרועה היא גניחה כדרך החולים שמאריכים בניחותיהם, או שזה יללה כאדם הנוכה ומקנן קולות קצרים ססופים זה לזה, דכתיב "יום תרועה יהיה לכם" ומתרגמינן "יום יבבא יהא לכוּן", וכתיב "ותייבב אם סיסרא".

דיני תקיעות מדברי התוס'-

לפי רש"י ששברים הם קול אחד קצר, ותרועה זה ג' כוחות קצרים צריך להזהר שלא להאריך בשברים שיעורו ג' תרועות (שכל תרועה היא כל שהוא), דאם מאריך הוי תקיעה, שהרי שיעור תקיעה כתרועה, וחייבים להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר מתקיעה של תש"ת, ובתקיעה של תש"ת יותר מתקיעה של תר"ה, שהרי שיעור תקיעה כתרועה, ושברים תרועה יש צד ששניהם יחד זה התרועה, וא"כ התקיעה שלהם צריכה להיות שיעור שניהם יחד, ותקיעה של תש"ת צריכה להיות שיעורו ג' שברים, ותקיעה של תר"ת כשיעור תרועה.
ואמנם יכול להאריך בכלום תקיעה של תשר"ת שהרי אין בעיה להאריך בתקיעה יותר ממה שצריך, וכן מותר לעשות ד' או ה' שברים.

תשר"ת ומשלים- נהוגים לתקוע בשביבה אחרי קריאת התורה ג' קולות, והיינו ג'פ תשר"ת ג'פ תש"ת וג"פ תש"ו.
ובתפילה תוקעים תשר"ת במלכיות תש"ת בזכרונות ותר"ת בשופרות, אך נראה שצריך לתקוע תשר"ת תש"ת ר"ת גם במלכיות וגם בזכרונות וגם בשופרות.
ור"ת נהוג לתקוע תשר"ת גם בזכרונות ושופרות, ור"י מיישב את המנהג הראשון, וכן מביאר בקדושת אגן הסתר של ר' משעון ב"ר יונה, וכן איתא בסדר ר' עמרם גאון, אלא שהוא כתב שבסוף מריע תרועה אחת בלא תקיעה.
וביערוך איתא שהיו תוקעים עוד ל' תקיעות בזמן תפילת לחש, ואחרי התפילה עוד תשר"ת תש"ת ר"ת שהם מאה תקיעות כנגד מאה פעיות שפעתה אם סיסרא.

תוקעים בשופר דכתיב ביובל "שופר תרועה", ותוקעים תקיעה פשוטה לפני התרועה דכתיב "והעברת", ולומדים ר"ה מיובל גז"ש בחודש השביעי בחודש השביעי.

ל"ה: תוקעין ברה"ג פ' פעמים תקיעה תרועה ותקיעה, דכתיב "והעברת שופר תרועה" "שבתון זכרון תרועה" "יום תרועה יהיה לכם", ולומדים מגז"ש ליתן את האמור של זה זה.

הגמרא מביאה ברייתא שלומדת דין תקיעה לפני ואחרי התרועה מהתקיעות שבמדבר.

י"א שכל ג' התרועות הם מדאורייתא.
י"א שתים מדאורייתא ואחת מד"ס כדי להשוות מלכיות זכרונות ושופרות לתרועתיהם.
ולרבי יונתן תרועה אחת מדאורייתא ושתים מדברי סופרים.

אין תוקעים ברה"א אלא ביום.

סדר התקיעות שתיקן רבי אבהו- רבי אבהו תיקן בקיסרי לעשות תקיעה שברים תרועה ותקיעה, וכן תקיעה ג' שברים ותקיעה, וכן תקיעה תרועה ותקיעה, דמספאק ליה אם תרועה זו יללה או גניחה או שניהם יחד, ובתקיעה שברים תרועה ותקיעה לא מספיק לצאת ידי כל הספיקות, כיון שאם צריך שברים הרי התרועה מפסיקה בין השברים לתקיעה, ואם צריך תרועה הרי השברים מפסיקים בין התקיעה לתרועה.
וא"צ לעשות תקיעה תרועה שברים ותקיעה, דבסתמא האדם גונח ואח"כ מיילל.

תקע בראשונה ומשך בשניה שאחר התרועה כשתים כגון אחרי מלכיות ולפני זכרונות שצריך לתקוע ב' תקיעות, אין בידו אלא אחת, דאין חותכים תקיעה אחת לשנים.

ל"ז: אמר רבי יוחנן **שמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא**.

הגמ' אומרת דהא דאמר רבי יוחנן בשם ר' שמעון בן היוצדק שבהלל ומגילה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, זה דעת רבו, אבל לרבי יוחנן עצמו אינו חוזר. וכן מה שאמר רבי יוחנן לרבי אבהו שהפסיק בקריאת שמע כשהגיע למבואות המטונפות שאם שהה כדי לגמור את כולה יחזור לראש, גם זה לשיטת רבי אבהו, אבל רבי יוחנן לא סובר כך אלא סובר שבמבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא, וכן רבי יוחנן חולק וא"צ לחזור לראש בגלל שהיה.
רש"י ותוס' (ד"ה לדידו), והתוס' דנים האם הלככה אם שהה כדי לגמור את כולה (והיינו מתחילה ועד סוף, ולא מתיכן שהפסיק) חוזר לראש או לא, וכתבו שקצת נראה להחמיר בזה.

שמע תשע תקיעות מתשע בני אדם בבת אחת יצא יד"ח, ואם שמעם לסיווגין ואפי' כל היום כולו יצא יד"ח.
רש"י מביא שיש גורסים בריש לא יצא, והקשה שהרי לעיל כ"ז.
מביאר שתרי קלי מתרי גברי משתמע.
והתוס' (ד"ה מתשעה) מיישבים הגירסה לא יצא, שהטעם הוא מפני שאין בזה פשוטה לפניה ולאחריה, ולפי זה בזה אחר זה מכלמה בני אדם, או בסיוגין דהיינו הפסקות גדולות, יצא.

האם התקיעות והברכות מעכבות זו את זו- תקיעות וברכות דעלמא כגון של תעניות אין מעכבות זו את זו אבל תקיעות וברכות של ר"ה ושל יובל מעכבות זו את זו, מפני שאמור הקב"ה אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר.
לרש"י הדיון כאן הוא אם בריך ולא תקע.
אבל התוס' (ג:) הוכיחו שאם בריך ולא תקע או תקע ולא בריך יצא במה שעשה, ולכן ביארו שהכונה שהתקיעות (תקיעות שברים ותרועות) מעכבות זו את זו וכן הברכות (מלכיות זכרונות ושופרות) מעכבות זו את זו.

יש לתקוע לפי סדר הברכות, ומי שכבר התפלל מוסף ובירך ט' ברכות ורק אח"כ נזדמן לו שופר, יתקע לאחר התפילה ג' פעמים תקיעה תרועה ותקיעה בכל פעם, ודווקא בחבר עיר -חבורת ציבור, אבל המתפלל ביחידות יכול לשמוע את התקיעות אחרי התפילה.

אדם יכול לצאת ידי חובה מחבירו בתקיעה, אבל לא בברכות.

מצוה בתקיעה יותר מהברכות, דתקיעה דאורייתא וברכות דרבנן, ואפילו אם יש מקום שיש ספק אם יש שם תקיעה, ובמקום אחר יש ודאי ברכות, ילך למקום שתוקעים.

ל"ה: **במה ש"ץ מוציא אחרים ידי חובתם-**

איתא במתני' שכשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, ר"ג אומר ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם.

הגמ' מבארת שלחכמים ש"ץ חוזר התפילה רק להוציא מי שאינו בקי, ולר"ג הש"ץ מוציא אף את הבקי, והציבור מתפללים כדי שהש"ץ יסדיר תפילתו.

חכמים לא חזרו בהם להודות לר"ג, וס"ל שגם בתפילות ר"ה ויהו"כ כל אחד צריך לברך בעצמו, ורבי יוחנן אמר שר"מ סובר בכל השנה כחכמים, אמנם בתפילות ר"ה ויהו"כ ס"ל שהש"ץ מוציא אף את הבקי, וטעמא משום דאוושי ברכות שיש כאן ט' ברכות איוכות ומטעות שאין הכל בקאים בהם.

שיטת בה"ג שיחיד טעמה ולא הוזכר יעלה ויבוא ברה"ח, וכיון ליבו לתפילת הש"ץ ויצא ידי חובה.
והתוס' (ד"ה כן) דנים בדבריו.

לא פטר ר"ג ע"י תפילת הש"צ אלא עם שבשדות משום שהם אנוסים בגלל מלאכתם, אבל אלו היכולים להתפלל בעצמם לא, וכדמצינו גבי ברכת כהנים שהעם שבשדות הם בכלל ברכה, אבל אלו שאחורי הכהנים שהם יכולים לבוא לפני הכהנים אינם בכלל ברכה.

כיון דאמר ר'בתורתך כתוב לאמור' כלומר שאמר נעשה ונקריב וכו' כמו שכתבת עלינו בתורתך יצא ידי חובה גם אם לא אמר את הפסוקים של המוספין, בין יחיד ובין ציבור.
וי"מ שהכונה לענין מלכיות זכרונות ושופרות, והקשה רש"י שזה דלא כרבנן ורבי יוחנן בן נורי לעיל ל"ב.
אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו'.
ולר"ת (תודה א"יאלמא) הנימה גם לענין פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות, והא דאיתא לעיל אין פוחתין היינו כשהתחיל, אבל בלא התחיל יכול לפטור עצמו לגמרי באמירת ובתורתך כתוב לאמור, אבל מקראות של מוסף חייבים להזכיר מפני שהם במקום הקרבנות, ומוסף של ר"ח א"צ להזכיר ברה"י ודי במה שאמר מלבד עלות החודש ומנתתה שזה כולל כל מוספי ר"ח שהם עלות, וכדי להזכיר את שעיר החטאת יאמר ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתן.

אמר רבי אלעזר לעולם יסדיר אדם תפילתו ואח"כ יתפלל, ואמר רב אבא שדיון זה מסתבר בתפילות ר"ה ויהו"כ ושל מועדים כיון שאינו רגיל בהם.
רב יהודה היה מסדיר תפילת כל השנה כיון שהיה מתפלל אחת לל' יום, מפני שהיה מחור תלמודו כל ל' יום.

הדרן עלך מסכת ראש השנה

מסכת תענית

מאימתי

אמירת משיב הרוח ומוריד הגשם

חז"ל קבעו נוסח קבוע לתפילה בימי החול, ונוסח קבוע מיוחד לשבתות ומועדים, ובימות הגשמים תיקנו חכמים להוסיף על הנוסח הרגיל ולהזכיר בשבו של הקב"ה בגבורת ירידת הגשמים, בברכת תחית המתים, ולבקש על ירידתם, בברכת השנים. והלכן 'בואר ממתני עד מתי' מזכירים ומבקשים את הגשמים, ומודעו.

ג. כיון דאמרו במסכת ראש השנה "ובחג נדונים על המים", דשמעינין שצריך להתפלל עליהם שיבואו בברכה, מתחילה מסכת תענית לבאר מתי מתחילים להזכיר את הגשמים בתפילה. ואין הטעם משום דתנא במסכת ברכות מזכירים גבורות גשמים בתחית המתים, דא"כ אמאי שבקיה עד הכא. ולא משמע בבסכת ברכות שמתחילים להזכיר בתג, דשמוא כל השנה מזכיר, אבל אחרי שאנו יודעים שבחג נידונים על המים, אי"כ דרך ארץ לשבח לפני שמבקשים. תוד"ה אלא.

התנא קורא לגשמים גבורות גשמים, מפני שהגשמים יורדים בגבורה.

מזכירים את הגשמים בתפילה דכתיב "ולעבדו בכל לבבכם" - זו תפילה, וסמין ליה "ונתתי מטר ארצכם".

ג' מפתחות בידו של הקב"ה ולא נמסרו לשליח- גשמים, חיה, תחית המתים. ובמערבא אמרי אף מפתח של פרנסה, ולריו"ח פרנסה בכלל גשמים. לרש"י הכונה ששלשת מפתחות אלו יחד לא נמסרו לשליח. ותלוס' דו"ה שלשה) אע"פ שמצוינו שמפתח הגשמים נמסר לאלהו, ומפתח תחית המתים נמסר לאלהיו ולאלישע, הכונה שלא נמסרו לשליח להיות ממונה עליהם. עוד כתבו התוס' (ד"ה ושמעו) שגם כלי זעמו של הקב"ה לא נמסרו לשרי (מלמד הברד), והגמרא לא מונה אלא מפתחות של טובה.

ג: מתי מתחילים להזכיר גשמים-

לרבי אליעזר מתחילים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם מיו"ט הראשון של חג, לפינן משעת נטילת לולב, שכיון שאין ד' המינים באים לרצות אלא על המים, ואינם יכולים לגדול ללא מים, כך העולם אינו יכול להתקיים ללא מים, (וד' מינים זמנם ביום, ולכן מתחילים להזכיר ביום, ולא לומדים מניסוך המים שזמנו בלילה, דכתיב "ומנחתם ונסכיהם" אפילו בלילה והיינו שמילוי הכלי בלילה, וי"מ שיכולים להביא מנחות ונסכים בלילה), לפי שד' מינים באים לרצות על המים ואי' להם בלא מים, כך א"א לעולם בלא מים, ואף גשגשמים הם סימן קללה בחג כדאמרין בסוכה מאימתי מותר לפנות משתסרה המקפה, משל לעבד שבא לחזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו, שנראה שאין הקב"ה חפץ בנצותו, זה אינו סיבה אלא שלא לבקש שירדו גשמים, אבל להזכיר מזכירים כשם שמזכירים תחית המתים כל השנה, ובאמת יכולים להזכיר גשמים כל השנה, אמנם מיו"ט ראשון חובה להזכיר, דכל הבא לבקש מקדים ומשבח, ולא חייש ר"א לסימן קללה, ורבי יהושע חייה. תוד"ה אם.

לרבי יהושע מתחילים לומר משיב הרוח ביו"ט האחרון של חג, לתנא דמתני' היינו בשחרית, ולתנא דברייתא גמור מוהנתנו של לולב סיום מצות נטילת לולב. ולפ"ז מתחילים להזכיר בלילה. והא דאין מזכירים מתחילת החג, משום דגשמים בחג הם סימן קללה. וממתי שמפסיקים לבקש גשמים אין להזכיר גשמים. וי"ט אחרון היינו היום השמיני, שמעיקר הדין לא יושבים בו בסוכה, ובחז"ל יושבים בו בסוכה מפני שבזמן שקידשו על פי הראיה היה ספק שמא אלול היה מעובר זה היום השביעי של סכות, ואף שאנו בקיאים בבקיעא דיראח. גזירה שמא יחזור דבר לקלקלו, אי נמי מנהג אבותינו בדיניו. תוד"ה מאימתי. ולדבריו ניסוך המים נוהג כל ז' מהלכה למשה מסיני, כדמצוינו שעשר נטיעות המפחות בתוך בית סאה שמותר לחרוש את הבית סאה בשבילם עד ר"ה של שביעית, כדי שלא יספדו, אע"פ שבשאר שדות אין חורשים ל' יום לפני שביעית, (ואם הנטיעות מפורזות בשטח יתר גדול מותר לחרוש רק כדי צורכם, ואם הם בשטח יותר קטן הם עומדות להעקר, ודוקא בנטיעות, אבל באילנות אסור כדאורייתא כל אלא, ומדרבנן בשדה הלבן אסור מפסח ובשדה האילן אסור מעצרת. תוד"ה עשר נטיעות.) וערבה שמקפיים איתה את המזבח (תוד"ה ערבה), וניסוך המים כל שבעה. הם הלכה למשה מסיני.

לרבי יהודה בן בתירא בשני בחג מתחילים להזכיר גשמים, כיון שניסוך המים רמוז בנסכים של השני השישי והשביעי, וס"ל שמהיום השני נוהג ניסוך המים, ואין ניסוך המים ביום השמיני. (ולרבי יהודה מנסכים מים גם ביום הראשון והשמיני).

לר"ע בשישי בחג מתחילים להזכיר גשמים, דסבר כריב"ב, ומ"מ כיון שעיקר הלימוד הוא מ"נוסכיה" (בשני ניסוכים הכתוב מדבר, ניסוך המים וניסוך היין) דכתיב ביום השישי, לכן מתחילים ביום השישי.

ג. **לרבי יהודה בשם רבי יהושע בן בתירא** מתחילים להזכיר גשמים בשמיני במוסף ולא בשחרית, (וביו"ט ראשון של פסח מזכירים בשחרית ולא במוסף. ולא מפסיקים בלילה כיון שאין כל העם בבית הננסה, ואין מפסיקים בשחרית כדי שלא יחשבו שהפסיקו כבר בלילה. תוד"ה הערב.)

ג: א"צ להזכיר טל רוחות ועבים, לפי שאינם נעצרים לעולם לפי שאמלאם הם אין העולם מתקיים, ואם רוצה יכול להזכירם.

הטל אינו נעצר כדמצוינו שאליהו הנביא אמר ”חִי ד' וכו' אם יהיה השנים האלה טל ומטר”, וכתיב ”לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה”, ומבואר שהטל לא נעצר, (והטל של ברכה נעצר, ולא הזכיר אליהו שהוא יחזור כיון דלא מינכרא מילתא והיה מקניטו ואומר לו שהוא לא נעצר). ולגבי גדעון כשאמר ”על הארץ יהיה טל ועל הגזיה יהיה חורב” כתיב ”ויעש כן”, אבל כשאמר ”על הארץ יהיה חורב ועל הגזיה יהיה טל” כתיב ”ויהי כן” והיינו שעל הגזיה היה טל, ומשמע שגם על הארץ היה טל מפני שהטל אינו נעצר. ויא' שכשהיה טל על הארץ ולא על הגזיה נאמר ”ויעש אַלְמָּוּם כן”, אבל כשאמר שיהיה טל רק על הגזיה כתיב ”ויהי כן”, מפני שאין הקב"ה מזכיר שמו על הרעה. תוד"ה אילו.

לגבי רוחות כתיב ”כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ד' ”, והיינו שכשם שא"א לעולם בלא רוחות שלא יתקיים מרוב הבל וחמימות, כך א"א לעולם בלא ישראל שהם הסיבה לקיום העולם, שנאמר ”אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתיא”.

והא דכתיב ”ועצר את השמים ולא יהיה מטר”, ואיתא בברייתא ש"ועצרו את השנים" היינו מעבים ורוחות, יש לחלק בין חרפי אפלי' (לרש"י חרפי זה עבים הבאים לפני המטר שהם לא נעצרים, אבל אפלי' והיינו עבים הבאים לאחר המטר לפעמים נעצרים. ותלוס' ד"ה הא) העבים נעצרים לפירות הריפים הממוהרים להתבשל, ואינם נעצרים לפירות המאחרים להתבשל. עוד כתבו (ד"ה רוחות) שחילוק זה יכלה הגמרא לומר גם לגבי רוח, וכן רוח שאינה מצויה נעצרת (אף שהיא מועילה לבית הגרותות להפריד את הקטן מן התבואה, יכולים לברור את הקש ע"י נפה), אבל רוח מצויה אינה נעצרת.

טעויות בהזכרת גשם טל ורוח-

בימות החמה אם אמר משיב הרוח בימות החמה אין מחזירים אותו כיון שהרוח אינה נעצרת. ואם אמר מוריד הגשם מחזירים אותו כיון שהגשם נעצר בקיץ והוא סימן קללה מפני הקציר. וכתבו התוס' (ד"ה בימות) שאם לא אמר לא וגשם ולא טל אין מחזירים אותו. ולכתחילה אין לומר משיב הרוח בימות החמה.

ובימות הגשמים אם לא אמר משיב הרוח אין מחזירים אותו, אבל אם לא אמר מוריד הגשם מחזירים אותו, ואפ"י אמר מעביר הרוח שלא ינשב וכפריח' הטל של יד' אין מחזירים אותו כיון שהם אינם נעצרים. וכתבו התוס' (ד"ה בימות) שאם אמר מוריד הטל אין מחזירים אותו. ואם יש לו ספק אם הזכיר גשמים, בל' יום הראשונים יש חזקה שלא הזכיר, (וכן לגבי זכרנו ומי כמון וכתוב לחיים שמזכירים בעשי"ת). ואם שכח לומר משיב הרוח יאמר בשומע תפילה (כמו לענין ותן טל ומטר), ולא יאמר קודם אפילו אם נזכר קודם, ואם נזכר אחרי שומע תפילה קודם שערך רגליו חזר לשומע תפילה, ואם נזכר אחרי שערך רגליו חזר לראש בין אם לא אמר משיב הרוח בין אם לא אמר ותן טל ומטר. ושליח ציבור אין מחזירים אלא משום ג' דברים מתחית המתים ומבונה ירושלים ומברכת ומלשינים משום שנראה כמפוך.

תועלת הגשם העבים הרוחות והשלג וכדו'

העבים והרוחות שאחר הגשם שניות למטר -מועילות כמעט כמו המטר עצמו, והא דכתיב ”יתן ד' את מטר ארצך אבק ועפר”, עולא או רב יהודה ביארו דהיינו רוח שבאה אחרי הגשם, התם איירי כשהגשם ירד בחזקה, שאז הרוח מעלה אבק והאבק נדבק בתבואה.

עבים שאחרי הגשם מועילים כמו גשם, ושמש שאחר הגשם מועילה כמו פעמיים גשם, אבל ברקים שבלילה ושמש שבין העננים אינם מועילים.

שלג מועיל להר כמו ה' פעמים גשם, וכ"ש שהשלג מועיל לבקעה, אלא שהגשם אינו מועיל להר כיון שהוא יורד למטה, ועוד דשלג שבבקעה נחשב כגשם כיון שהוא נגס והולך.

גשם חזק מועיל לאילנות, והיורד בנחת מועיל לפירות, וגשם דק מועיל אף לגרעין שנתחת הקרקע.

ד. **צורבא מרבנן** (ת"ח צעיר וחרף) דומה לגרעין שבקרקע, שכיון שיצא שמו הוא הולך וגדל.

האי צורבא מרבנן דרתח, אורייתא קא מרתחא ביה, שבגלל תרותו ליבו רחב יותר, והוא יותר של לב לדברים, וקמ"ל שחייבים לדנונו לכף זכות.

כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח, ומ"מ עליו להנהיג עצמו בנחת.

ג' שאלו שלא כהוגן, לשניים השיבו כהוגן ולאחד שלא כהוגן-

אליעזר שאל והיה הנערה וכו', והיה זה שלא כהוגן שהרי יכלה להזדמן לו חигרת און סומא והוא לא ישים לב (כשבקש ממנה הניט גא כדך. ולא נקט שמוא תזדמן לו ממורת או שפחה כמו לגבי שאלו. כיון שעדיין לא ניתנה תורה, אי נמי גשה איב לא דייק עלמא אלא לויפז. תוד"ה יכול), והשיבו לו כהוגן שנזדמנה לו רבקה.

שאלו אמר שמי שיהרוג את גלית הוא יתן לו את הבת שלו, וזה שלא כהוגן שהרי זה יכל להיות עבד או ממזר, והשיבו לו כהוגן שנזדמן לו דוד.

יפתח אמר שמי שיצא מדלתות ביתו יהיה לד', וזה שלא כהוגן שהרי יכל לצאת דבר טמא -כלב או חיה, והשיבו לו שלא כהוגן שיצאה הבת שלו, והקב"ה לא רוצה בקרבן כזה, לא אצל אברהם שעיקרוא לא עלה על לב הקב"ה לשחוטו אלא רק לנסותו, מפני קטרונו של שטן, ולא אצל מישע מלך מואב שהקריב את בנו הבכור שהיה צריך למלוך תחתיו, ולא אצל יפתח, דכתיב ”הצרי אין בגלעד אם רופא אין בה” -שהיה לו לילך אצל פנחס להתיי נדרו, אלא שיפתח לא רצה ללכת לפנחס, ופנחס לא רצה לבוא אליו.

ומה שכלב אמר שמי שיהא וילכוד את קרית ספר יהיה יתן לו את בתו עכסה, הכונה למי שיכול לחזר את ההלכות שזכחו בימי משה. וי"מ שיקרא עכסה מפני שכל הראה אותה היה כוסע על שאתו, והו דאי בגלל שהייתה בה צניעות יתירה, וספן

שיכותו וזכותה יטייעו, דאיתא בסוטה ב. שאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו. תוד"ה שלשה.

כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן ”ונדעה נרדפה לדעת את ד' כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו”, ואמר לה הקב"ה שגשם לפעמים מתבקש ולפעמים אינו מתבקש, אלא הוא יהיה לישראל כטל שתמיד הוא מתבקש. עוד בקשה כנסת ישראל ”שימיני כחותם על ליבך”, אמר לה הקב"ה שחותם פעמים אינו נראה והיינו כשהאדם לבוש, אלא ”על כפים חקותיך” שזה תמיד נראה.

הזכרת ובקשת הגשמים בתפילה

אין שואלים את הגשמים אלא סמוך לגשמים- י"ל דשואלים היינו מזכירים, וא"כ מתני' כרבי יהושע דס"ל שמזכירים גשמים מזמן הגתת לולב והיינו מהיום השמיני, ומן החג ואילן זה הזמן הגשמים, וי"ל דשואלים לאו היינו מזכירים, וזה גם לפי רבי אליעזר.

ד: עד אימתי שואלים את הגשמים- לרבי יהודה במתני' ב. ביו"ט הראשון של פסח שואל ומזכיר בשחרית ולא במוסף, ובמתני' ה. איתא שלרבי יהודה שואלים עד שיעבור הפסח והיינו גם בחול המועד. (ולר"מ עד שיצא ניסן, שנאמר ”ויורד לכם גשם מורה ומלוקש בראשון”). ותירץ עולא שזו מחלוקת תנאים בדעת רבי יהודה. רב חסדא רצה לתרץ שביו"ט ראשון פוסקים מלהזכיר, ואחרי פסח פוסקים מלשאול, והגמרא דוחה שאם שואלים את הגשמים כ"ש שמזכירים. רב יוסף רצה לתרץ שיעבור הפסח היינו שיעבור השי"ע שעלה בשחרית של פסח, ואף שאין שואלים ביו"ט מפני שאין מתפללים תפלת חול הכונה למתורגמן שבדרשה שהוא דורש אומר ברכת שאלה לבדה, והגמרא דוחה שאין המתורגמן מבקש דבר שאינו נצרך לציבור. רבה רצה לתרץ שיעבור הפסח היינו זמן שחיטת הפסח והיינו שבנמנה אין אומרים ותן טל ומטר אבל אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם עד מוסף של יו"ט, והגמרא דוחה מה הענין להזכיר גשמים אחרי שסיימו לבקש. אלא מהוורתא כדעולא.

תחילת הזכרת ושאלת גשמים להלכה- לרבי אלעזר הלכה כר"ג שמתחילים לשאול בז' מר חשון. ולרבי יוחנן ללישא קמא מתחיל לשאול ולהזכיר בשמיני עצרת, וללישא בתרא מתחיל להזכיר בשמיני עצרת ולשאול בז' מר חשון, והיינו בזמן הזה, אבל בזמן ביהמ"ק שהיו עולי רגלים לא היו מזכירים אלא בז' חשון, והיינו דקאמרו ריו"ח התחיל להזכיר מתחיל לשאול (פסק מלשאול פוסק מלהזכיר).

תחילת ההזכרה בחז"ל שעושים ב' ימים שמיני עצרת- לרב מזכיר במוסף של יום א' ופוסק, וחוזר להזכיר במוסף של יום ב' ואינו פוסק. ולשמואל מזכיר אף במנחה של יום א' שכיון שעשאו קודש לא עושהו חול, אבל בערבית ושחרית של היום השני אינו מזכיר. ולרבא ורב ששת כיון שהתחיל אינו פוסק, וכן רב חזר בו וסובר כן, וכן הלכה.

ה. ”ויורד לכם גשם מורה ומלוקש בראשון”- יורה זמנו במרחשון, ופסוק זה התקיים בימי יואל בן פתואל, שהיה אז רעב ז' שנים, שנה ראשונה אכלו מה שבבתיים, ובשניה אכלו מה שבשדות (-ספירחים, ומה שנשתייר בשדות), ובשלישית בשר בהמה טהורה, וברביעית בשר בהמה טמאה, ובחמישית בשר שקצים ורמשים, ובששית בשר בניהם (-מקצתם), ובשביעית בשר זדועותיהם. ובשנה השביעית ירדה רביעה ראשונה בא' ניסן, ואמר הנביא שירועו מהמעט שבידיהם, ונעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלים שיצאו העכברים י' בחצורי הנמלים ומה שמצאו אכלו, וצמחה התבואה מהר, וזרעו בב' ג' יום, ורביעה שניה ירדה בה' ניסן, וגדלה התבואה תוך י"א יום, והקריבו עומר בז' ניסן, ועל אז נאמר ”הלוח ילך ובכה וכו' בא יבוא ברינה” – שהשור היה חורש רעב וכשהיה חוזר היה אוכל כבר, נושא אלומותיו – שהיה הקנה זרת והשיבולת זרתיים.

בקרבן קדוש לא אבוא בעיר- אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה, ואיכא ירושלים למעלה כדכתיב ”ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו”.

ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא- אחת זו ע"ז שמבוערת רשעים בגינהום.

שתיים רעות עשה עמי- אף שעברו על כ"ד (עבירות, וי"מ שעברו על כ"ד ספרים) ולא רק על שתיים, הכונה אחת שהיא שקולה כשתים, שעזבו את הקב"ה ועבדו ע"ז, ועובדי ע"ז לא עזבו עבודה אחת לאחרת הטובה הימנה.

ה: ויהי כאשר זקן שמואל- אף ששמואל מת בגיל ג"ב, קפצה עליו זקנה (-הלבן שעור), שאמר לקב"ה שלא ימית את שאלו בחייו, שהרי הוא שקול כמשה ואהרן, ומשה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם (-יהושע, שהיה תלמיד גם של אהרן) בחייהם, ולא רצה הקב"ה להמית את שמואל צעיר שמוא ירננו אחריו שהיתה לו עבירה, ולא לעכב מיתת שאלו מפני שכבר הגיעה מלכות דוד ואין מלכות נוגעת בחברתה כמלווא נימה, לפיכך הקפיץ על שמואל זקנה ואח"כ מת, דמידחי גברא מייקמי גברא.

ושאלו יושב בגבעה תחת האשל ברמה- מה ענין גבעה אצל רמה, אלא שבזכות שמואל היושב ברמה ישב שאלו בגבעה.

אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט יבוא לידי סכנה.

יעקב אבינו לא מת, ואע"פ שספדו לו וחנטוהו קברוהו, "מקרא אני דורש" אלא היו סבורים שמת.

כל האומר רחב רחב מיד בא לידי קרי, ודווקא בידועה ומכירה (שבא עליה וראה אותה. תוד"ה בידועה).

רבי יצחק בירך את רב נחמן במשל לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב עייף וצמא, ומצא אילן שפירותיו מתוקים וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו, אבל מפירותיו שתה ממימיו וישב בצילו, ואמר לו אילן אילן במה אברכך וכו', יהי רצון שכל נטיעות שנטועים ממך יהיו כמותך, כך אתה מבורך בתורה בעושר ובננים, ויה"ר שכל צאצאין יהיו כמותך.

יְיִוּדָה – שמורה לבריות להטיח גגותיהם וכו', דבר אחר שמורה את הארץ, דבר אחר לפי שירד בנחת כאדם שמורה לתלמידיו בנחת, דכתיב 'דברי חכמים נבחת שטעמים', אי נמי לשון יריית חץ שהחץ הולך ישר ואינו נוטה לצדדים, לשון אחר שמתכוין לארץ ואינו יורד בועף. והיורה המלקוש שניהם ברכה דכתיב "המורה לברכה" והוקש המלקוש ליורה.

מלקוש – שמל קשיות ישראל, ד"א שממלא תבואה בקשיה, ד"א לפי שירוד על המלילות והקשים.

יורה זמנו במרחשון ומלקוש בניסן, וחכמים אומרים יורה בכסלו, וחכמים היינו רבי יוסי הסובר שזמן רביעה שלישית בא' כסלו, (הראשונה ב"ז מר חשון והשניה בכ"ג בו), ואין היחידים מתענים עד ר"ח כסלו, ולדבריו גשמים שירדו ז' ימים ברציפות מונים בהם רביעה ראשונה שניה ושלישית (דבין ראשונה לשניה עם ימי הרביעה יש ז' ימים, ובין שניה לשלישית בלא יום רביעה אחרונה יש ז' ימים. רש"י. והתוס' ד"ה גשמים) כתבו שלא גורסים "ושלישית" שהרי אם ירדו גשמים מכ"ג ז' ימים רצופים, לא יגיע ר"ח כסלו. ולבני נרבונא אייירי שהגשמים התחילו באמצע היום וירדו ז' ימים רצופים). ואמר רב חסדא שההלכה כרבי יוסי.

זמני ג' הרביעות

לר"מ רביעה ראשונה בג' מרחשון, שניה בז', שלישית בי"ז. לרבי יהודה ראשונה בז' שניה בי"ז שלישית בכ"ג. ולרבי יוסי ראשונה בי"ז שניה בכ"ג ושלישית בא' כסלו.

י: הנפקא מינא בזמני הרביעות –

רביעה ראשונה נ"מ מתי להתחיל לשאול את הגשמים.

רביעה שניה נ"מ לנדרים, דתנן הנודר קונם אם אהנה מדבר זה עד הגשמים אסור עד שתדר רביעה שניה, בדנדרים הולכים אחרי לשון בני אדם, ובני אדם קוראים גשמים רק לרביעה שניה שאז הדרכים מאוסות ומקולקלות מפני הגשמים. אי נמי גשמים שמשע שתיים.

ויו"א שהנ"מ ברביעה שניה הוא לזיתים של מתנות עניים, שבזמן רביעה שניה הם מותרים לכל אדם אפילו עשירים. מפני שכבר נתיאשו העניים, (ובלקט שכחה ופאה מותרים משילכו הנומושות (-לרבי יוחנן היינו סבי דאזלי אתיגרא -מקלות, שכיון שהם הולכים לאט הם מעיניים יותר, ולרשי לקיש היינו לוקטי בתר לקוטי -עני המולך בנו אחריו. שמואן ואילך פוסקים שאר העניים מללקוט), ובפרט ועוללות מותרים משילכו עניים בכרם ויבואו בפעם השניה, דהשתא מסחי העניים דעתייהו).

ויו"א שהנ"מ היא שההתר ללכת בשבילי הרשות שיש רשות מבית דין לקצר את הדרך ללכת בשדות (-בדרך העשייה בתוך השדות והכרמים. תוד"ה בשבילי), הוא עד רביעה שניה, שאז מתחילה התבואה לגדול ודריסת הרגל מוזיקה לה.

ויו"א שהנ"מ ברביעה שניה הוא לענין הנאה ושריפת תבן וקש של שביעית (כמו ספיחין שגדלו בשביעית, או תבואה שגדלה בשביעית אחרי שנכנס, שמוזנן זה היא אסורה בנאה ושריפה. רש"י. והתוס' ד"ה עד) כתבו דהיינו למ"ד ספיחין זרעים מותרים, ולרע' דאמר ספיחין זרעים אסורים הכונה לספיחין אילנות, ולשון תבואה היינו כגון תבואת הכרם). ודין ביעור נלמד מדכתיב "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך" -כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית, וכשכלה לחיה בשדה צריך לכלות מה שנשאר בבית, וכשרידה רביעה שניה אין תבן וקש בישודם מפני שהגשמים עושים אותה זבל.

וברביעה שלישית הנ"מ היא להתחיל להתענות אם לא ירדו עד אז גשמים אפילו פעם אחת.

לשון רביעה הוא כיון שהגשם רובע את הקרקע כבעל, כדכתיב "כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וכו' והולידה והצמיחה".

רביעה ראשונה שיעורה כדי שירדו המים בקרקע טפח שאם ירדו בשיעור שנמסה הקרקע בעומק טפח א"צ להתענות, שניה שיעורה כדי לגבל טיט לדבק התבית -שירדו גשמים בשיעור אפשר לקחת טיט ולגבלו בלי להוסיף מים, ובשיעור זה כבר לא בכלל קללת "ועצר את השמים".

הברכה שבגשמים

גשמים שירדו קודם קריאת "ועצר" בערב, אין בהם משום קללת "ועצר את השמים" אע"פ שאינם מרובים, אבל ענני דצפרא לית בהו ממשא, ואם נתקשרו השמים בעבים עבים בבווקר הוא סימן ברכה.

אם כבר ירדו גשמים טוב שלא ירדו בטבת, דאז לא ביירי תרביצי -) המקומות שמרביצים בהם תורה אינם שוממים, מפני שהדרכים יפות והתלמידים יכולים ללכת ממקום למקום ללמוד תורה, וי"מ שתרביצי זה גינות שאם יש הרבה מים זה מפריע לגידולים), ויו"א שאז אין התבואה נשדפת. אבל אם עדיין לא ירדו גשמים, טוב שירדו בטבת.

ירדו גשמים על עיר אחת ועל עיר אחרת לא, אם ירדו יותר מידי סימן קללה, ואם ירדו כראוי אין בהם משום קללת "ועצר" מפני שאלו שירדו אצלם גשמים יספיקו תבואה לאלו שלא ירדו אצלם גשמים.

מאימתי מברכים על הגשמים- משיצא חתן לקראת כלה כשהטיפה נופלת קופצת אחרת כנגדה, וי"מ שהשווקים מקלחים מים זה כנגד זה, ומנברך מודים אנהו לך ד' אלוקינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו, ואילו פינו מלא שירה כים וכו' עד אל יעזובנו רחמיך ד' אלוקינו ולא זעבוננו, ברוך קל ההודאות ורוב ההודאות -מלשון הודאות רבות. ואיתא בברכות נ"ט: שברכה זו היא לרואה את הגשמים, אבל השומע מנכר הטוב והמטוב.

גְּ. גדול יום הגשמים - מתחית המתים, לפי שהגשמים הם גם לרשעים ותחית המתים היא רק לצדיקים, ויו"א שהגשמים כתחית המתים ולא יותר, מפני שבה חיים בני אדם ע"י שהתבואה גדילה, (ולכן קבעו להזכיר גשמים בברכת מחיה המתים). גדול יום גשמים כיום שניתנה בו תורה, ויו"א יותר מיום שניתנה בו תורה. גדול יום גשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ, ואפי' ישועה פרה ורבה בו.

תורה

יערוף כמטר לקחי- לתלמיד הגון התורה כטל, ותלמיד שאינו הגון עורפרו כמטר -הרגהו.

כל העוסק בתורה לשמה -כאשר ציינו ד' אלוקי ולא כדי שיקראוהו רבי, תורתו נעשית לו סם חיים, והעוסק שלא לשמה נעשית לו סם המוות, וכתבו התוס' (ד"ה וכל) דהיינו מי שלומד לקנטר, אבל מי שלומד כדי שיקראוהו רבי או כדי שכבדוהו עליו נאמר לעולם יעסוק אדם בתורה אע"פ שאינו לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

אין ללמוד תורה מת"ח שאינו הגון, כדי שלא ילמד ממעשיו, אמנם ת"ח שלא ילמד ממעשיו יכול ללמוד ממי שאינו הגון, כדמצינו שר"מ למד מאחר.

שני ת"ח מחדדים זה את זה בהלכה.

אין ד"ת מתקיימים ביחידי, והלומדים יחידי ראויים לחרב ומיטפשים וחוטאים.

הרבה למדתי מרובותי, ומחבירי יותר מרובתי, ומתלמידי יותר מכולם.

מצוה לילך ללמד תלמיד הגון, אבל שאינו הגון ילך הוא לרב, ויו"א שאין ללמדו.

אין ד"ת מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה, ולכן נמשלו דברי תורה למים יין וחלב, שהם מתקיימים בכלי פשוט, (דבר אחר שכמו שמשקין אלו נפסלים בהסח הדעת אבל שמן ודבש שהם עובים הפסולת צפה למעלה ואפשר לקחת את מה שלמעלה ולשתות את מה שלמטה, כך דברי תורה נשכחים בהסח הדעת -אם אינו חוזר תמיד), וכמו שהראה רבי יהושע בן חנניה לבת הקיסר שאמרה לו חכמה מפוארה בכלי מוכנר, שגם יין אינו מתקיים בכלי זהב וכסף, ומה שמצינו אנשים נאים שלומדים ויודעים, אי הוו סנו היו לומדים ויודעים יותר, דא"א לנאה להשפיל דעתו והוא בא לידי שכחה. רש"י. והתוס' ד"ה א) כתבו שהכונה שאם היה שנואים את היופי היו ת"ח ביתור.

עוד מצינו שאין התורה מתקיימת בסוחרים או בתגרים או בחוזים בכוכבים, ושמואל היה מעניין בכוכבים בזמן שהיה יוצא להטיל מים. תוד"ה אף.

ז: ד"ת נפסדים בהסח הדעת.

אין הגשמים יורדים אא"כ נמחלו עוונותיהם של ישראל, ואינם נעצרים אא"כ נתחייבו שונאיהם של ישראל קללה, ויו"א שנעצרים בשביל ביטול תרומות ומעשרות, ויו"א בשביל מספרי לשון הרע, ויו"א בשביל עזי פנים, ויו"א בשביל ביטול תורה, ויו"א בעון גזל, ותקנתו שירבה בתפילה.

כל שיש בו **עזות פנים** סוף נכשל בעבירה, ויו"א שבידוע שכבר נכשל בעבירה, ומותר לקרותו רשע אע"ג דאמרינן בקידושין שהקורא לחבירו רשע יורד עימו לחיו, לזה מותר מפני שודאי נכשל בעבירה ועומד במרדו (תוד"ה מותר), ומותר לשנאותו אע"ג דכתיב "ואהבת לרעך כמוך".

ח. אם ראת תלמיד שלימודו קשה עליו כברזל מרוב קושיית, זה בגלל משנתו שאינה סדורה ואינו זוכר מה כתוב בה, ולכן אינו יודע לתרץ את הקושייות, ותקנתו שירבה בישיבה יסדירו לו בני הישיבה משנתם, ועדיף שיסדר משנתו ואח"כ יכנס לרבו, כדמצינו שריש לקיש היה מסדר משנתו מ' פעמים כנגד מ' יום שניתנה תורה, ורב אדא בר אהבה היה מסדר משנתו כ"ד פעמים כנגד תורה נביאים וכתובים שהם כ"ד ספרים. ויו"א שזה מפני שאין רבו וסכיר לו פנים, ותקנתו שירבה רעים לפייסו שיסביר לו פנים, ועדיף שיוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא.

אם ראת דור שלא יורדים בו גשמים בשביל לוחשי לחישות שאין מתפללים בלחש, ויתקנתם שילכו אצל מי שידוע ללחוש, ואם לחש ולא נענה ילך אצל חסיד שבודר, ואם לחש ועלתה בידו הרגים דעתו הקב"ה מביא ארון כלו לעולם. וכן שני ת"ח בעיר אחת שאין נוחים זה לזה הלכה מביאים חרון אף.

מלשון הגמרא אם ראת דור שהשמים משתכים עליו כנחושת מלהוריד גשם, מוזיח ר"ת (תוד"ה אם) דהא דאמרינן בב"ב אין טונמים בסלעים משום דמשתכי לקדירה, הכונה שהם מקלקלים את המאכל שבקדירה, דשמים משתכים היינו מעלים תלודה כמו שקורה לדבר שלא משתמשים עם הרבה זמן, ואין הכונה שהסלעים משרבים את הקדירה כמו שפירש רש"י.

לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל מיך ואינו מתירא, זאב טורף ומולך לחוריו ואוכל מפני שמתירא

מבני אדם, ולכולם יש הנאה, אתה מה יתרון יש לך שאתה נושך בני אדם והורגם, אמר להם מה יתרון לבעל הלשון שמספר לשון הרע אע"פ שאין לו בזה הנאה.

אין תפילתו של אדם נשמעת ביחיד אא"כ משים נפשו בכפו, אבל בציבור מתקבלת גם תפילה בלי כוונה.

אין **גשמים יורדים** אלא בשביל בעלי אמנה, כדמצינו מה שאירע למי שהאמין בחולדה ובור (-מעשה בנערה שנפלה לבור, ובא בחור אחד ואמר אם אני אעליך תנשאי לי, אמרה לו הן. ונשבעו ביניהם שלא ינשאו לאחריהם, ואמרו שהבור והחולדה יהיו עדים ביניהם, והלכו לדרכם, והיא עמדה בשבעותה, והוא נשא אשה אחרת וילדה בן ובאה חולדה ונשכתו ומת, וילדה לו בן שני ונפל לבור ומת, אמרה לו אשתו מזה זה המעשה שהגיע לנו שלא כשאר בני אדם, נזכר השבעה וסיפר לאשתו כל המעשה, אמרה לו א"כ חזור וקחנה, וכתב לה גט והלך ונשא את הבתולה). וכ"ש למואמין בקב"ה -שמשמעו עד בניו ובני חבירו.

כל המצדיק עצמו מלמטה, מצדיקים עליו הדין מלמטה מדקדימם עמו כחוט השערה כדי למרק עוונותיו.

כל השמח ביסורים שבים עליו מביא ישועה לעולם.

ח: עצירת גשמים דוחה לעצירת החרם באשה.

אם לשבת אם לארצו אם לחסד ימצאיהו- שאם נגזר שירדו הגשמים כשבת ירדו בהרים וגבעות, ואם נגזר שירדו לחסד ימציאם ד' לשדות וכרמים. דבר אחר גשם כשבת לאילנות, ובנחת לזרעים, וחסד שירדו הגשמים לבורות שיחין ומערות.

בימי רבי שמואל בר נחמני היתה מגיפה ועצירת גשמים, וחשבו להתפלל על המגיפה ולא על עצירת הגשמים, לפי שאין מבקשים שתי דברים, ואמר להם רבי שמואל בר נחמני שיתפללו שיפסק הרעב ואז הקב"ה נותן גם חיים, דכתיב "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".

בימי רבי זירא גזרו גזירה, וגם אסרו לצום כדי שלא יביאו עי"ז ברכה לעולם, אמר להם רבי זירא שיקבלו על עצמם לצום כשיוכלו והקבלה תועיל כמו התענית, ויתענו כשיוכלו, מפני שיש תועלת בעצם קבלת התענית.

אפי' שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינם אלא סימן קללה, מפני שקשה יום הגשם כיום הדין (שני וחמישי שמתקבצים בו בני אדם לדון עם חבריהם כתקנת עזרא, שיש אז רשע והמולה), וכ"ש שבערב שבת הגשם קשה, ואם לא היה צריך את הגשם היו מתפללים שיפסק.

שמש בשבת צדקה לעניים שמתעזנים בה, ונח להם יום בהיה, ומתחממים בה בימים קרים.

גדול יום הגשמים -שאפי' פרוטה שבכ"ס שזה דבר שאינו צריך לגשמים מתברכת בו, -כיום קיבוץ גלויות, -אפי' גייסות פוסקות בו.

אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין -שאינו יודע הסכום, ולכן יתפלל קודם שימוד גורנו. והא דאיתא בחולין שאין לשים שליטה בדבר צרור וחתום ומדוד ומניו, ובדבר הסמוי יש להם שליטה, הטעם הוא משום שאין להם שליטה אלא בדבר הפקר, ובדר מדוד ומניו כיון שאין בו ברכה אין בו דבר הפקר, ובדבר הסמוי בגלל שיש בו ברכה יש להם שיטה במה שנתרבה בגלל הברכה שזה כמו הפקר. אי נמי בדבר שהוא רק מניו ומדוד לו להם שליטה, אבל בדבר שהוא מניו ומדוד וגם צרור וחתום אין להם שליטה. תוד"ה א"א.

אין הגשמים נעצרים אלא בשביל הפוסקים צדקה בפני רבים (אורחא דמילתא נטס, שאין אדם עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ולא לתת) ואינם נותנים, ונמצא מתהלל במתת שקר, ואף השמים מראים עניים ורוח ולא יורד גשם, אי נמי השמים נעצרים שאין לא עניים ולא רוח ולא גשם.

ט. עשר תעשר- בשביל שתתעשר, ומותר לבחון בזה את הקב"ה, דכתיב "הביאו את כל המעשר וכו' ובחנוני נא בזאת וכו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די" והיינו עד שיבילו שפתותיכם מלומר די. ובספרי איתא שצריך לתת מעשר גם משאר ווחיים. עוד איתא בחז"ל מעשה על אדם ששירדו הוציאה אלף כור, ולפני שמת ציוה את בנו לתת מעשר, וכשניגנע הבן מלאת מעשר עשתה לו רק מאה כורים. תוד"ה עשר.

"אוולת אדם תסלף דרכו (-העבירות גורמות לפגיעים) ועל ד' זועף ליבנו", וכן רמזו בתורה "ויחרדו איש אל אחיו ויאמרו מה זאת עשה אלוקים לנו", דליכא מידי שכתוב בכתובים ואינו רמזו בתורה מפני שהתורה היא טיוד הניבאים והכתובים.

מטר הקב"ה מוריד אף בשביל יחיד כגון לאדם שזרע אחרי כולם או שהוא גר בעיר שכולה נכרים, אבל פרנסה (-שפע טובה ומחיה כגון שהתבואה תתברך) באה דווקא בשביל רבים, ומי"מ בזכות משה נתן הקב"ה פרנסה לרבים כדלהלן, כיון שביקש עבור הרבים.

ג' פרנסים עמדו לישראל משה אהרון ומרים, וניתנה הבאר בזכות מרים ששמחה לשתלק חזרה בשביל משה אהרון והוא הסלע שהכה משה לפי שלא היה רוצה להביל ממימי אחרי שמתה מרים. עמוד הענן ניתן בזכות אהרון, וכשמת נסתלק (כדמצינו שהכנעני מלך ערד ראה שישראל נתגלו ובא להלחם בישראל) וחזר בשביל משה. המן ניתן בזכות משה, וכשמת משה פסקו הבאר עמוד הענן והמן.

י. הגמ' מביאה ב' מעשים על הזהירות מלבייש את הרב.

הקב"ה מוריד גשמים אפי' זקוקים להם רק לעשב אחד, רב דניאל בר קטינא היה מתפלל על ערוגות מסוימות הצריכות גשם והיה יורד בהם.

ענן קל הנמצא תחת ענן כבד הוא סימן למטר.

גשם חלש שהתחזק הוא סימן לירידת גשמים, אבל אחר הגשם הוא סימן להפסקת הגשמים, אבל בבבל אינו סימן דכי היכי דמשקרׁי בבליא הכי משקרׁי מיטרייהו.

עולא אמר שהבבלים אינם לומדים תורה כראוי למרות שהתמרים בזול וא"כ יש להם מונות בזול וללא טורה, ולאחר שראה שגורמים צער בלילה מפני שהם משלשים חזר בו.

לר"א כל העולם כולו שותה ממימי אוקינוס שנעשים מתוקים בעננים, ולרבי יהושע שותים ממים העליונים, שהעננים עולים לרקיע ופותחים פיהם כנוד ומקבלים מי מטר, הגמי מבארת כמה פסוקים אין נתפרשו לר"א ולר"י.

י. ארץ ישראל נבראת תחילה, ומשקה אותה הקב"ה בעצמו, ושותה מי גשמים, ושותה תחילה, ושאר העולם נברא לבסוף, ושותה ע"י שליח, ומימימי תמצית מה שנשאר בעננים, ואחרי ארץ ישראל.

כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה.

ארץ מצרים היא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה, וכוש היא פי שישים, והעולם פי שישים מכוש, והגן פי שישים מהעולם, ועדן פי שישים מהגן, והגיהנום פי שישים מעדן.

מי גרם לבבל שיהיו אוצרותיה מלאות בר- מפני ששוכנת על מים רבים.

זמן תחילת שאלת הגשמים - לת"ק מתחילים לשאול את הגשמים בג' מרחשון, ולר"ג מתחילים בז' מרחשון, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת, וכן הלכה. ובגולה שזה מקום נמוך ואינם צריכים כ"כ למים (וה"ה שאר ארצות שבחו"ל), אין שואלים עד שישים בתקופה, יום שישים מחלוקת אם שואלים בו, ולהלכה שואלים בו.

תעניות על עצירת הגשמים

ישנו סדר מיוחד לתעניות על ירידת הגשמים,

הגיע יו" במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים (– רבנן) מתענים ג' תעניות, אוכלים ושותים בלילה, ומותרים אף ביום במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה.

הגיע ר"ח כסלו ולא ירדו גשמים, בי"ד גזרים ג' תעניות על הציבור, ודין התעניות כנ"ל.

אין גוזרים תענית על הציבור בתחילה בחמישי כדי שלא להפקיע השערים כדי שלא יקנו במוצאי התענית שתי סעודות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת, ויחשוב המוכר שהגיע רעב לעולם ויבוא להפקיע את השערים. אלא מתענים שני חמישי ושני, ואף היחידים אין מתחילים בחמישי.

אין מתענים בראשי חדשים, ובמים טובים הכתובים במגילת תעניות.

י. איזה תלמיד מתענה בתענית היחידים - אל יאמר אדם תלמיד אני ואינו חשוב להיות יחיד, אלא כל הת"ח נחשבים יחידים, ותלמיד היינו ששואלים אותו דבר הלכה שעוסק בו ועונה, ואפילו במסכתא דכלה, ויחיד היינו הראוי להיות פרנס על הציבור. וכתבו התוס' (ד"ה איזה) שמי ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום גם בדבר שאינו עוסק בו ואפילו במסכת כלה הוא נקרא יחיד, וראוי למונתו פרנס על הציבור, ומי שאינו יודע להשיב אלא במסכת שעוסק בה הוא נקרא תלמיד.

האם כל אדם יכול לעשות עצמו יחיד או תלמיד - לר"מ ולרשב"א אין לאדם לעשות עצמו יחיד להתענות, מפני שנראה מגסי הרוח, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו, או תלמיד לענן חלוק ומיטשו, ולהתנאות בסודו של ת"ח ושאר דברים, דכל הרוצה ליטול את השם לא יטול, ולרבי יוסי ולרשב"ג בדבר של צער זכור לטוב ולכן יכול לעשות עצמו יחיד להתענות. רש"י בפרוש השני. ובאופן אחר ביאר רש"י שר"מ אמר שרק תלמיד יכול לעשות עצמו כיחיד ולהתענות, דכל התלמידים ראוים לכך ואין בזה גסות הרוח, ולרבי יוסי כל אדם יכול לעשות עצמו יחיד ולהתענות, דצער הוא לו ולא גסות. ולתוס' (שם) כל אדם רשאי לעשות עצמו כתלמיד אבל לא כיחיד.

דיני תענית

מי שהיה מתענה על הצרה ועברה, או על החולה ונתרפא או מה, משלים התענית, דאי לא הכי נראה כמתנה עם קונו שיתענה רק באופן מסוים.

חייב תענית בהולך ממקום למקום - ההולך ממקום שמתענים למקום שאין מתענים מתענה ומשלים כל התענית שקיבלו עליהם בני עירו, דנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. ולתוס' (ד"ה ההולך) איירי שקיבל עליו התענית, ולכן חייב להתענות אף באין דעתו לחזור. וההולך ממקום שאין מתענים למקום שמתענים מתענה עמהם, ובידעבי אם אכל ושתה אל יתראה שבע בפני המתענים כדי שלא יקנאו בו, ואל ינהיג עידיונים בנפשׁו לומר כיון שאכלתי מעט אוכל הרבה, וכמו ש שאמר יעקב לפניו ״למה תתראו״ והיינו שאף שהיו להם הרבה חטים ילכו למצרים לקנות כדי שלא יראו עצמם שבעים לפני בני עשיו וששמעאל שהיו צעורים ורעבים כדי שלא יקנאו בהם. ובמדרש איתא ״למה תתראו״ פירוש למה תהיו כחושים. תנר"ה למה.

אל תרגזו בדרך- אל תתעסקו בדבר הלכה שמוא תתעו בדרך, והיינו שלא יעיינו, אבל ההולכים ואין ד"ת ביניהם ראוים לישרף, וי"מ אל תפסיעו פסיעה גסה (שהיא נוטלת אחד מת"ק ממאור עינוי של אדם אבל הפסיעות הבאות לא נוטלות, דכיון דדש דש, אי נמי הפסיעות הבאות נוטלות אחד מחמש מאות ממה שנשאר, והטעם שהפסיעה הראשונה נוטלת יותר, משום שכל ההתחלות קשות. תנר"ה פסיעה), והכנסו לעיר בעוד החמה זורחת, דלעולם יצא אדם בבוקר בכי טוב (בזמן האור, כמו ״וירא אלוקים את האור כי טוב״) ויכנס בערב בכי טוב -בעוד שהחמה זורחת. שאו אין ליסטים מצויים, אי נמי כדי שלא יפול בבורות ולא יעלילו עליו שהוא מרגל או גנב. וכתבו התוס' (ד"ה אל) שבמדרש איתא אל תרגזו- אל תפסיקו מדבר הלכה.

ההולך בדרך לא יאכל יותר ממה שאוכל בשני רעבון, י"א מפני לקקול מעיים, וי"א שמוא לא יהיה לו בהמשך, ונ"מ ביושב בספינה שאין בזה לקקול מעיים ויש חשש שלא ישאר לו מזונות, או שהולך למקום שיש שם אוכל, ורב פפא היה אוכל פת אחת בכל פרסה, דס"ל שהטעם משום לקקול מעיים והוא לא חשש לזה כיון שהיה בעל בשר, אי נמי היתה כריסו רחבה ולפיכך יכול לאכול הרבה ואינו מזיק לו.

י. כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממייתה משונה (כל מייתה שאינה בידי מלאך המות על מיטתו נקראת מייתה משונה). ואסור לשמש מיטתו בשני רעבון מפני שצריך לנהוג צער בעצמו, וחסוכי בנים שלא קיימו מצות פריה ורביה משמשים. וכתבו התוס' (ד"ה אסור) שרק למי שרוצה לנהוג עצמו כחסידות אסור לשמש מיטתו בשני רעבון, וכך נהג יוסף, אבל שאר בני אדם שישמשו, דכמיצניו שיוכבד נולדה בין החמונה.

אל יפרוש אדם מצער הציבור, אלא יצטער עם הציבור ויזכה ויראה בנחמתם (וכדמיצנו בעושה ״ויקחו אבן וישינו תחתיו וישב עליה״ ולא ישב על כר או כסת), והפורש לא יזכה לראות בנחמתם, ומי מעיד עליו- קורות ביתו, וי"א ב' המלאכים המלווים את האדם אחד מימינו ואחד משמאלו דכתיב ״כל מלאכי יצוה לך״, וי"א אבריו.

מפני הרעה נאסף הצדיק -כדי שלא יצטער ברעה שבאה על הרשעים, אי נמי כדי שלא יבקש עליהם רחמים.

כשם שנפרעים מן הרשעים בעולם הבא אפי' על עבירה קלה, כך נפרעים מן הצדיקים בעוה"ז אפי' על עבירה קלה, וכשם שמשלמים שכר לצדיקים בעוה"ב אפי' על מצוה קלה, כך לרשעים בעוה"ז כדי לטורדם מהעו"ב, כדכתיב ״ומשלם לשונאו אל פניו להאבידו״.

בשעת פטירתו של האדם לבית עולמו כל מעשיו נפרטים לפניו, ואומרים לו לחתום והוא חותם, ומצדיק עליו את הדין.

האם ראוי להתענות - לשמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא, ק"ו מנזיר שנקרא חוטא מפני שציער עצמו מן היין, ומה שנוזר נקרא קדוש היינו שערזו שהוא אסור בתנאה. וכתבו התוס' (ד"ה אמר שמואל דאף שהיושב בתענית נקרא חוטא, מ"מ המצוה של התענית גדולה יותר מהעבירה, כמו שהמתענה תענית חלום בשבת קורעים גזר דינו ונפרעים ממנו על מה שהתענה בשבת, ותקנתו שיתענה עוד יום). ולרב אלעזר היושב בתענית נקרא קדוש שבגלל תענית מתמזקים עונותיו, ק"ו מנזיר, ומה שנוזר נקרא חוטא היינו כשטימא עצמו. והא דאמר רבי אלעזר שימוד אדם עצמו כאילו קדוש שוכן בתוך מעויו (לרש"י הכונה שמעויו קדושים ואסור להתענות ולהכחישם. ולתוס' הכונה כאילו הקב"ה שרוי בתוך מעויו), היינו בלא מצי לצעורי נפשיה שאינו יכול לסבול התענית, שאו הוא נקרא חוטא. ולר"ש לקיש כל היושב בתענית נקרא חסיד, אמנם ת"ח אינו רשאי לישב בתענית, מפני שממעט ממלאכת שמים שהוא חלש ואינו יכול ללמוד. ואמר רב ששת תלמיד המתענה אין התענית מועילה לו.

י"א: אין חומרות תענית ציבור בבבל לאכול מבעוד יום ולאסור נעילת הסנדל, אלא בט' באב, מפני שהיה להם הרבה גשמים. תנר"ה אין.

יחיד שקיבל עליו תענית מאתמול, שאמר הרי אני יושב בתענית למחר, אפי' אכל ושתה כל הלילה עד עלות השחר מתפלל תפילת תענית -עננו. אבל אחר התענית אפי' לן בתעניתו שלא אכל במוצאי התענית עד הבוקר לשם תענית, אינו מתפלל תפילת תענית קודם שיאכל, א"ע"פ שהיום הוא אחד עם הלילה שלפניו כדכתיב ״ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד״, ואף דס"ל שמתענים לשעות ואסור לאכול בתוך התענית, ומתפללים תפילת תענית, שאני הכא שלא קיבל עליו תענית הלילה.

דעת הבה"ג שלא אומרים עננו בשחרית של התענית, שמוא לא יסיים התענית ונמצא שקרן בתפילתו. והתוס' (ד"ה לן) כתבו שאינו נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות ונאנס ולא יכל לסבול התענית, ולא גרע מהמתענה לשעות. וכתב הר"מ שמי שלא קיבל תענית מבעוד יום אינו אומר עננו, אא"כ זה תענית חלום. ונוהגים שהש"ץ אומר עננו בשחרית כדי להודיע ולהזכיר שיש תענית, אבל יחיד אינו אומר עד המנחה.

נקננים של נכרים שמנכיסים בהם י"ב מותרים לאחר י"ב חודש אף בלא עירוי מים, מפני שעבר טעם היום ניסן, אבל בתוך י"ב חודש צריך עירוי ג' ימים מעת לעת.

כל ימי המילואים שימש משה בחלוק לבן שאין לו שפה כדי שלא יחשוונו שמוא באותה שפה הוציא מעות הקדש, שנאמר ״הייתם נקיים מד' ומישראל״, ואהרן עבד עם גנדי כהונה.

דיני תענית

י"ב. לא היה בדעתו להתענות ונמלך להתענות באמצע היום ולא אכל קודם לכן, הרי זו תענית שעות.

לרב חסדא כל תענית שאינה עד שקיעת החמה לאו שמה תענית, והמקומות שמצינו שמתענים ולא משלמים (אנשי משמר -כתנים ולוים העובדים, שאינם יכולים להשלים את התענית מפני שהם עסוקים בעבודה. ט'

באב נדחה לבני סנאב בן בנימין -שקבעו להם חכמים מפני מעשה שהיה להתנדב עצים ביום זה, שהדין שמדולקים אותם ע"ג המזבח אע"פ שיש שם כבר הרבה עצים, משא"כ שאר מתנדבי עצים), לצעורי נפשיה בעלמא הוא ואינו אומר עננו ואם רוצה יכול לאכול. ומה שאמר רבי יוחנן שיהא בתענית עד שיבוא לביתו ואם בא לביתו בשתיים או שלש שעות היה אוכל, עשה זאת כדי להשמט מוהשאי' שלא טריחוהו לאכול עמם, אבל באמת אם היה רוצה לאכול היה מותר לו לאכול.

כל תענית שלא קיבלה על עצמו מבעוד יום אין שמה תענית ואין הדבר עולה לו לתענית.

זמן קבלת התענית- לרב מקבלים את התענית בזמן מנחה אפילו כשהוא בשוק, ולשמואל צריך לקבל בסוף תפילת מנחה שאומר דברי ריצו ותחנונים עד שאומר הריני מחר בתענית. ודווקא במנחה שהיא סמוכה לתענית, אבל בשחרית לא. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שבשבת מקבלים התענית באולקן ניצור.

יחיד שקיבל עליו צום בה"ב כל השנה, אינו צם בימים טובים שבמגילת תענית, אא"כ קבלתו קדמה לגזירת חכמים על ימים אלו. לתוס' (ד"ה ואם) בשם רש"י א"צ להשלים התענית ביום אחר, אולם הרי" מוספק בדבר, ויש להחמיר. ויש להוחר שלא להתענות בר"ח וחנוכה ופורים, דמימים אלו לא בטלה מגילת תענית.

תענית המתחילה ביום, לרבי מותר לאכול ולשתות עד עלות השחר, ולר"א בר שמעון עד שיקרא הגבר כבר מקריאה ראשונה, ואם גמר סעודתו אסור אף בלילה, לל"ק דווקא בסילק השולחן, ולל"ב דווקא כשישן, ומתנמנם (נים ולא נים תיר -עך) ולא תיר דקרו לי ועני ולא ידע לאהדורי סברא דגבר שצריך מחשבה, וכי מדרכי ליה כך שמעת מידכר) מותר. וכתבו התוס' (ד"ה נים) שי"מ שנים ולא נים זה בתוך השינה כשניער משנתו, ותיר ולא תיר זה בתחילת השינה, והקשו על ביאור זה, וכתבו שנראה כפירוש רש"י ששניהם בתחילת השינה, ויש צד שיש עדיף מתיר, ויש צד שתיר עדיף מניס.

י"ב: יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל, שמוא קיבל על עצמו תענית ציבור, ולכן יאמר למחר אהא לפניך בתענית יחיד.

רבנן היו לובשים המנעלים בתענית ציבור, דס"ל כשמואל שאין חומרות תענית ציבור בבבל, והקפיד עליהם רב ששת דלית ליה דשמואל, והאידיא נוהגים כשמואל. אביי ורבא היו הולכים עם אפנתא (לרש"י הכונה לנעל קלה ללא עור עליון, ולתוס' הכונה לנעל ללא סוליה), מרימר וזמר וזוטרא היו מחליפים של ימין ושמאל.

אדם שקיבל על עצמו תענית ביום מסוים יכול להתענות ביום אחר במקום יום זה, מפני שקבלת התענית היא כמו נדר. לשמואל ללישנא קמא לא קיבל תענית אלא לצער עצמו, ואם אינו יכול פטור מהתענית. לרש"י (לגירסת הב"ח) אינו חייב לפרוע ביום אחר. והתוס' (ד"ה דאי) כתבו שאם הוא לא יכול לצער עצמו צריך להתענות ביום אחר, ואם יכול לצער עצמו חייב להתענות באותו יום, ואפילו אם אכל צריך להשלים. ותר"י מסתפק היכא שקיבל התענית והתחיל להתענות, אם יכול להתענות ביום אחר כשאינו יכול לצער עצמו, ואם לא התחיל להתענות, או שאכל בשוגג, יכול להתענות ביום אחר. ואם התענה תענית חלום בשבת, וביום ראשון זה ר"ח, ידהה תעניתו להמשך השבוע.

תענית חלום צריך להתענות באותו היום דווקא, ואינו יכול לאכול היום ולהתענות ביום אחר במקום יום זה, ואפי' בשבת מותר להתענות מעט ואם חלום כדי שיתבטל צער גופו, ותקנתו שיתענה יום נוסף על מה שהתענה בשבת.

עברו אלו ולא נענו

אם לא נענו בג' תעניות ראשונות, בי"ד גוזרים עוד ג' תעניות, ובהם אסורים לאכול אף בלילה, ואסורים במלאכה ביום אבל בלילה מותרים, ואסורים ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה, ונועלים את המרחצאות.

אם לא נענו אף בג' אמצעיות, בי"ד גוזרים עוד ז' תעניות, והם חמורות מהראשונות שבהם מותריעים (בשופר, וי"א אף באמירת עננו), ונועלים את התנוות בשני ועם חשיכה מותר לפתוח דלת התנוות מעט ואם יש לו ב' פתחים מותר לפתוח אחד, ואם יש איצטבא נגד הפתח פותח כדרכו, ובחמישי אין נועלים את החנויות כלל מפני כבוד השבת.

אם לא נענו אף בז' אחרונות, ממעטים במשא ובמתן, ובבנין ובנטיעה של שמחה, ובאירוסין ובנישואין, ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופים למקום- החברים אינם שואלים כלל ועמי הארץ ששואלים מחזיזים להם בכובד ראש, ויושבים כאבלים ומנודים עד שירחמו מן השמים.

היחידים ממשיכים להתענות עד שיצא ניסן, גשמים שלאחר ניסן הם סימן קללה.

מלאכה אסורה אע"פ שעשית מלאכה היא צער, משום דילפינן מעצרת.

סדר אסיפת זקנים - מהבוקר ועד חצי היום מעיינים בענייני העיר, ואח"כ רבע יום קוראים בתורה ובהפטרות, ורבע יום מבקשים רחמים.

	ניתן לשמוע שיחות מת"ח אחד, בעברית או באידיש, סיכומי 7 דפים בשעה, ביאורי תפילות יום חול ושבת, ענייני בין אדם לחבירו, פרשיות השבוע ומועדים וכו'
בטלפון - 03-6171132	